

KARLOVA UNIVERZITA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ROMÁNSKÝCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dominika Antonie Skalová

Francouzský nový cirkus a jeho stopy na české divadelní scéně

The French New Cirque and its foot prints on the Czech theatre scene

2011

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Richard Vacula

Poděkování:

Ráda bych tímto poděkovala PhDr. Richardu Vaculovi za odborné vedení bakalářské práce a za cenné rady a připomínky a MgA. Rost'ovi Novákovi za poskytnutí rozhovoru.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. 5. 2011

Podpis

ABSTRAKT / ABSTRAIT

Bakalářská práce *Francouzský nový cirkus a jeho stopy na české divadelní scéně* se zabývá vznikem, vývojem a současným postavením žánru nového cirkusu ve Francii a v České republice. V první části definuje pojem nový cirkus a zkoumá okolnosti, za kterých se vyvíjí. Nejvíce se věnuje současné situaci tohoto žánru v zemi jeho původu – popisuje nejvýznamnější novocirkusové společnosti a festivaly, zmiňuje možnosti cirkusového vzdělání ve Francii a postavení tohoto žánru v rámci francouzské kulturní scény. Druhá část se zabývá vlivem francouzského nového cirkusu na českou kulturní scénu. Mapuje příjezdy jednotlivých cirkusových seskupení, sleduje nárůst spolupráce a hledá příčiny tohoto vývoje. Práce se zabývá jak návštěvami francouzských společností na našem území, tak společnými česko-francouzskými projekty. V poslední části uvádí na příkladu Cirk La Putyka přijetí novocirkusového žánru v České republice. Poukazuje na nově přicházející trend česko-francouzské spolupráce. Ta se přestává omezovat na jednosměrný příliv francouzského cirkusu do České republiky a začíná se rozvíjet i v opačném směru.

Bachelor thesis *French new circus and its foot prints on the Czech theater scene* deals with the origins, development and current status of the new circus in France and the Czech Republic. The term *new circus* is defined and the circumstances under which the new circus develops are explored in the first part. The thesis attends to the present situation of this genre in its country of origin - describes the most important companies of the new circus and festivals, mentions the possibility of circus education in France and the status of this genre in the French cultural scene. The second part deals with the influence of French new circus on Czech cultural scene. The thesis surveys the arrivals of French circus group, observes an increasing cooperation and seeks the causes of this development. The thesis deals both with French companies' visits to our country and mutual Czech-French projects (the Forman Brothers). The last section provides an example of a case study of La Cirk Putyka as an adoption of the new circus in the Czech Republic. It refers to the new coming trend of mutual cooperation. It is no longer limited to a single influx of French circus to the Czech Republic and started to develop also in the opposite direction.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Nový cirkus, cirkusové společnosti, Francie, Česká republika, česko-francouzská spolupráce, La Putyka, bratři Formanové, festival Letní Letná.

The New circus, circus companies, France, Czech republic, Czech-french cooperation, La Putyka, The Forman Brothers, festival Letní Letná.

OBSAH

1. Úvod	7
2. Nový cirkus – jeho definice, vznik a vývoj	10
2.1 Pozadí vzniku nového cirkusu	10
2.2 Vymezení pojmu nový cirkus	11
2.3 Nový cirkus ve svých počátcích.....	13
2.4 Průkopníci nového cirkusu.....	14
2.5 Nový cirkus ve světě	15
3. Nový cirkus v současné Francii	19
3.1 Stát a cirkusové umění	19
3.2 Francouzský nový cirkus v číslech	20
3.3 Cirkusové vzdělání.....	21
3.4 Festivaly nového cirkusu.....	22
3.5 Nejznámější francouzské cirkusy.....	24
4. Česko-francouzská spolupráce v oblasti nového cirkusu	27
4.1 Francouzi na Letní Letné	30
4.2 Ostatní francouzské inscenace v České republice.....	32
4.3 Volière Dromesko a bratři Petr a Matěj Formanovi.....	33
5. Případová studie La Putyka	36
5.1 Cirk La Putyka	36
5.2 S Rost'ou Novákem o projektu La Putyka a novém cirkusu.....	36
6. Závěr	40
Resumé	46
Bibilografie	48
Přílohy	50

1. Úvod

Nový cirkus patří k oblastem kultury, jejichž kořeny jsou spjaty s francouzskými reáliemi. Jde se o žánr, který spojuje prvky divadla, tance, hudby, akrobacie a dalších disciplín, a je pro něj typický neotřelý způsob komunikace s divákem. Nový cirkus klade důraz na všechny smysly, spojuje dosud nespojované, překračuje hranice konvenčnosti. Jeho síla spočívá ve vyváženosti inscenací, neboť nový cirkus není na rozdíl od cirkusu tradičního pouhým sledem scén, ve kterých artista předvádí pozoruhodná equilibristická a jiná cirkusová čísla. Není ovšem ani divadlem, jehož hlavním komunikačním nástrojem je jazyk. Právě díky své multidisciplinaritě se liší od ostatních oblastí kultury. Je sofistikovanou ukázkou lidských schopností a dovedností, způsobem, jak oslovit veřejnost a předat jí sdělení. V neposlední řadě se však jde o jeden ze způsobů, jak zabavit a pobavit. Stejně tak jako jiná odvětví kultury, i nový cirkus chce především přinést odreagování a zábavu. Ačkoli ve většině inscenací tohoto žánru nacházíme zajímavé odkazy, které upozorňují na problémy dnešního světa, hlavní snahou těchto scén je jako ve většině oblastí kultury přinést rozptýlení.

I přes své nesporné kvality je nový cirkus do značné míry opomíjený žánr, který širší veřejnost dosud plně neobejvila. Na rozdíl od většiny jiných oblastí, jež svým působením spadají do kategorie umění a kultury, zůstává po čtyřicet let své existence pro mnohé zcela neznámý. Vzhledem k mnoha faktorům, o kterých se budu v práci dále zmiňovat, se situace ve Francii odlišuje od České republiky. Přesto i v zemi svého původu zůstává novocirkusové umění marginální záležitostí. Česká republika jej pomalu začíná objevovat až v posledních několika letech především díky *Mezinárodnímu festivalu nového cirkusu a divadla Letní Letná* a *Cirku La Putyka*. Tyto dva projekty jsou nejvýraznějšími počiny nového cirkusu u nás a ačkoli slaví velký úspěch, stále se o novém cirkusu jako svébytném žánru příliš nemluví.

Téma *Francouzský nový cirkus a jeho stopy na české divadelní scéně* jsem zvolila z několika důvodů. Některé jsou již částečně popsány výše. Francie je považována za evropské i světové kulturní centrum, které přineslo světu mnoho zvučných jmen ve všech oblastech umění. Nikdo nepochybuje o jejím odkazu a kvalitě, která je s francouzskou kulturní scénou spojována. Ačkoli nový cirkus pochází z tohoto prostředí a svoji podstatou si zasluhuje uznání, zůstává stále okrajovým žánrem, daleko za jinými oblastmi umění. V České republice sice právě zažívá velký rozmach, a to především díky inscenacím *La Putyka* a *Up 'End' Down*, nicméně v tomto případě nelze hovořit o zájmu o žánr jako takový, o jeho

pozadí a tendencích, ale spíše o nadšení z právě představovaných představení. I takový zájem je samozřejmě důležitý, nicméně pro nový cirkus jako žánr, který usiluje o pevnější pozici, naprosto nedostačující. Atraktivita a výjimečnost oboru, zcela chybějící publikace na českém trhu i malé množství vydávaných děl na toto téma ve Francii byly hlavními důvody, proč jsem se rozhodla téma nového cirkusu zpracovat.

Právě česky vydaných publikací, které se věnují žánru nového cirkusu, je velmi málo. Přesněji se omezují na jednu knihu, a to *Nový cirkus* od Ondřeje Cihláře (CIHLÁŘ, 2006), který se této oblasti umění věnoval už během studia režie na Katedře alternativního a loutkového divadla DAMU, a dvě diplomové práce.¹ Většinu informací, které jsou o novém cirkusu vydány v češtině, tak lze dohledat pouze v odborných periodikách, jako například *Svět a divadlo*, a knihách, jež se zabývají žánrem cirkusu obecně a novocirkusovým společenstvem a scénám se věnují jen okrajově. Ucelené publikace, které by psaly o současných podobách cirkusového umění, zatím, vyjma knihy Ondřeje Cihláře, na českém trhu neexistují. Neobjevují se prozatím ani žádné studie o francouzském ovlivňování české divadelní scény. Francie má na rozdíl od České republiky o mnoho širší teoretickou základnu, z které může nový cirkus vycházet. Publikací zabývajících se tímto žánrem existuje několik. Mezi takové lze zařadit například *Panorama contemporain des arts du cirque* od Véronique Klein a Pierra Hiverta či *L'Émergence du nouveau cirque, 1968-1998* od Martine Maleval, které se zabývají jak vývojem a definicí žánru nového cirkusu, tak i jeho jednotlivými představiteli. Mezi další takové publikace patří *Avant-garde, cirque ! Les arts de la piste en révolution*, jejímž autorem je Jean-Michel Guy, a *Nouveau Cirque – La grande aventure* od Gillesa a Laurence Laurendonových. Nejlépe dostupné informace o historii, vývoji, současné situaci, jednotlivých cirkusových společnostech, podpoře státu, školách apod. jsou na webových stránkách *Centre national de ressources des arts de la rue et des arts du cirque HorsLesMurs* (www.horslesmurs.fr) a v jím vytvořené digitální knihovně, kterou lze najít na www.rueetcirque.fr.

Oba tyto on-line zdroje lze vzhledem k jejich charakteru považovat za relevantní a důvěryhodné, proto se staly hlavními zdroji bakalářské práce společně s internetovou

¹ SCHERHAUFER, Petr. *Takzvané pouliční divadlo*. Brno, 2008. Diplomová práce. JAMU.; ŠTEFANOVÁ, Veronika. *Estetika a poetika současného cirkusu (od moderního cirkusu až po současný aneb systematické prolínání jednotlivých umění s cílem vytvořit umění absolutní)*. Praha, 2009. Diplomová práce. Karlova univerzita, Filozofická fakulta.

encyklopedií cirkusového umění www.circopedia.org a oficiálními stránkami jednotlivých cirkusů a festivalů (cf. Bibliografie, str. 48 - 49). Významným zdrojem pro zpracování byl i rozhovor, který pro tuto bakalářskou práci poskytl jeden z nejvýraznějších představitelů české novocirkusové scény Rost'a Novák. Další použitá literatura je uvedena na konci studie.

Ačkoli lze množství zdrojů považovat za dostatečné, jejich velká část se věnuje podobným otázkám. Mezi ně patří především definice a vývoj nového cirkusu, popřípadě zmínky a odkazy na jednotlivé inscenace a představení. Žádná dosud vydaná publikace (ať už česky či francouzsky psaná) se nezaobírá vzájemným ovlivňováním cirkusových společností ani jejich případnou spoluprací, vždy se jednotlivých zemí a institucí dotýkají samostatně a bez většího přesahu. Česko-francouzskými vztahy na poli nového cirkusu se žádný teoretik významněji nezabýval. Proto jsem si jako téma své bakalářské práce zvolila *Francouzský nový cirkus a jeho stopy na české divadelní scéně*, a cílem této práce je popsat současnou situaci novocirkusového umění ve Francii a České republice, hledat jejich vzájemné ovlivňování, spolupráci a provázanost, zkoumat příčiny a následky těchto vztahů a pokusit se podat ucelený pohled na zkoumanou problematiku.

2. Nový cirkus – jeho definice, vznik a vývoj

První kapitola práce vymezí pojem nový cirkus, bude se zabírat pozadím jeho vzniku a jeho vývojem. Představí cirkusové společnosti, které stály u zrodu nového cirkusu a nabídne přehled nejznámějších a nejúspěšnějších cirkusových společností této kategorie v současné době.

2.1 Pozadí vzniku nového cirkusu

Tradiční cirkus, jehož kořeny sahají do starověkého Řecka a Říma, zažil ve dvacátém i na počátku dvacátého prvního století úpadek. Důvodů k jeho stále se snižující oblíbenosti bylo hned několik. Za jeden z nejvýraznějších lze jistě považovat socio-ekonomické problémy, které století dvou světových válek, hluboké ekonomické krize a rozdělení světa na dvě nekomunikující poloviny přineslo. Stejně tak i vývoj ekologie a zvyšující se zájem o práva zvířat nutně poznamenalo cirkusové společnosti. Jejich vystupování se zvířaty začalo být později považováno za týrání a úmyslné ubližování než za povedené artistické číslo. V neposlední řadě i změna životního stylu, rozvoj techniky a s ním spojený vznik televize – největšího zábavního média všech dob – zapříčinily nebývalý pokles zájmu o tradiční neboli klasický cirkus. Ten zaznamenal novou konkurenci i ve formě kina a rádia. Veřejnost, fascinovaná rychlým rozvojem komunikačních prostředků, přestala obdivovat cirkusové umění a začala o něj ztrácet zájem. Cirkus se v porovnání s novými možnostmi zábavy stal staromódní, nezábavný a nudný. A tak není divu, že i díky nezájmu ze strany diváků se začal potýkat s velkými finančními problémy. Vysoké náklady spojené s velkým počtem zaměstnanců a péčí o množství zvířat značně převyšovaly výdělky. Kvůli finančním potížím postupně ztrácel své nejlepší umělce, a tím i část svého publika. Naděje v obrát k lepšímu se zdála být minimální (cf. CIHLÁŘ, 2006).

V tomto prostředí a v této době bylo nutné hledat nové možnosti, které by upoutaly pozornost a pomohly cirkusu znovu získat v očích veřejnosti své někdejší postavení. V sedmdesátých letech minulého století proto vznikl nový cirkus, který si dal za cíl nejen obnovit pozapomenutou tradici cirkusu, ale i posunout jeho hranice dalšími směry.

2.2 Vymezení pojmu nový cirkus

Přesně vymezit pojem nový cirkus není snadné. Definicí, které se snaží co nejlépe charakterizovat nové cirkusové umění, je totiž obrovské množství. Ondřej Cihlář, autor knihy *Nový cirkus*, říká:

„Představení nového cirkusu vznikají často kolektivním tvůrčím procesem, používají cirkusová umění nebo jejich významově rozvinuté analogie. Tato umění však tvůrci používají ve prospěch vyprávění příběhu, vytváření výtvarných obrazů nebo atmosféry, jejichž význam je prvořadý. Až podružným důvodem je prezence úrovně virtuozity provedení, nebezpečnosti jednotlivých čísel či případné bizarnosti cirkusových umění.“ (CIHLÁŘ, 2006, s. 91)

Nový cirkus je tedy spíše divadlem, které ke svému vyjádření používá pozoruhodná akrobatická a equilibristická čísla. Využívá kombinace fyzických schopností, dokonalosti a preciznosti, které spojuje s velkou dávkou improvizace, svobody a volnosti. Není pouhou exhibicí a ukázkou lidských dovedností a možností. Vybízí k zamyšlení, dává podněty k úvahám, upozorňuje na problémy. Jinak řečeno komunikuje všemi možnými prostředky na mnoha úrovních. *Mnohdy dosahuje hranic samotného lidského chápání, je však skromný a obdiv, který vyvolává, je do poslední kapky potu zasloužený.*²

Nový cirkus se zřekl mnoha kodifikovaných pravidel tradičního cirkusu. Odmítá drezírovaná zvířata jako symbol lidské nadřazenosti, opouští kruhovou manéž, stejně tak i estetiku všudepřítomných červených barev, slona stojícího na slabém kůlu, pudla přeskakujícího obruče či krotitelovu hlavu ve lví tlamě. Bojuje proti zažitým představám hloupého klauna s červeným nosem a neohroženého principála. Nová forma cirkusu přestává být elitářská. Opouští se od modelu nesystematického rodového předávání (i z důvodu velkého odlivu mladé generace z kočovného a nestálého prostředí do stálější sféry). Nezáleží na původu, ale na schopnostech umělce.

Nový cirkus nepopírá všechny opěrné body klasického cirkusu najednou, proti některým však ostře vystupuje, některé nechává v ústraní a z některých vychází a dále na ně navazuje. Jeho základní snahou je dát podívané nový ráz a rytmus, spojit jednotlivá čísla dějovou linkou, zvolit jiný prostor i jinou hudbu.

² Cirqueon [online]. 2011 [cit. 2011-01-02]. Vznik nového cirkusu. Dostupné z WWW: <<http://www.cirqueon.cz/dokumentace/studie/item/31-vznik-noveho-cirkusu>>.

„Umělecký charakter nového cirkusu je stavěn na tvůrčí individualitě interpreta - umělce - artisty, který je nositelem významu a zprostředkovatelem komunikace, tedy nepostradatelnou složkou novocirkusového díla. Běžný artista v tradičním cirkusu nezdujuje svou identitu, není hercem. Jediné, na čem v tradičním cirkusu záleží, je precizní předvedení akrobatického čísla, nikoli sdělení myšlenky ve smysluplném obraze. Stále výraznější zdivadelňující tendence byly ve své podstatě hlavním kritériem pro odlišení nového cirkusového proudu od tradičního.“
(ŠTEFANOVÁ, 2010)

Nový cirkus klade důraz především na artistická umění. Zároveň si ovšem uvědomuje, že dokonale vytříbená a bezchybná technika není vším. Divák, který se přijde do cirkusového šapitó či prostoru divadla pobavit, nepozná a ani nebude podrobovat zkoumání, zda-li artista právě předvedl dvojité salto s vrutem či trojité bez vrutu. A pokud rozdíl uvidí, pak jej většinou nebude umět dostatečně ocenit. Pro diváka je důležitější souhra a spojitost fyzických dovedností umělců s příběhem předváděného. Objevuje se zde myšlenka smyslu každého okamžiku a logického významu věcí. Důležitá je i myšlenková soudržnost celého představení. V tomto ohledu se nový cirkus příliš neliší od divadla. Na rozdíl od něj však nevypráví prostřednictvím složitého děje, ale využívá spíše prvků expresivní obraznosti. Slova jsou zde nahrazena pohybem, jevištní mluva akrobacií.

V roce 1995 nastal přelomový bod, kdy se přestalo mluvit o novém cirkusu a začalo se hovořit o cirkusu současném. V tomto roce bylo uvedeno absolventské představení studentů CNAC (*Centre national des arts du cirque*) *Cri du chaméléon*.

„Současný cirkus je charakteristický užším propojením tance, divadla a cirkusu, přičemž všechny projevy těchto uměleckých druhů splývají v jeden celek tak, že se těžko rozlišují jejich hranice. Více než na uměleckou revoltu se současný cirkus soustřeďuje na estetickou podstatu cirkusu, tedy na to, co je v něm umělecké a krásné. Fúze jednotlivých umění je plynulejší, ucelená a komplexní. Mnohé soubory současného cirkusu staví inscenaci na jedné cirkusové disciplíně. Výraznější zdivadelnění cirkusu mu zajišťuje nejen větší narativnost, ale zároveň i komunikativnost.“ (ŠTEFANOVÁ, 2010)

2.3 Nový cirkus ve svých počátcích

Na úplném počátku nového cirkusu stojí Francie. Právě zde se poprvé objevuje začátkem sedmdesátých let dvacátého století snaha změnit cirkus a s ním i pohled veřejnosti na něj. V roce 1971 založili Victoria Chaplin a Jean-Baptiste Thierrée *Cirque Bonjour !* Jeho program s malými artistickými čísly vytvářeli sami zakladatelé cirkusu. Ti v doprovodu svých dětí, holubic a králíků vystupovali na divadelních jevištích či pod malým šapitó. Jednoduchost, jemnost a lehkost byly hlavní příčinou úspěchu. Tento ojedinělý a v mnohých směrech novátorský rodinný cirkus se pak stal inspirací pro celou řadu dalších cirkusů.

Za skutečné datum vzniku nového cirkusu je však považován až rok 1974, kdy Christian Taguet založil skupinu *Puits aux image*. Ta se o pět let později změnila na *Cirque Baroque*. Christian Taguet se stal inspirací pro mnoho dalších. V sedmdesátých letech se spouštěla vlna vzniku desítek souborů nového cirkusu, mezi nimi lze například jmenovat *Trapannelle*, *Cirque Amour* (pozdější *Cirque Plume*), *Cirque Barbarie*, *Cirque Aligre* či velice radikální punkový cirkus *Archaos*.

Ačkoli zmiňované cirkusové společnosti mají mnoho společného a směřují velmi podobným směrem, jejich jednotlivá představení nejsou identická. V průběhu let teprve došlo k ideovému vytříbení a ujasnění si představ o dalším směřování. I proto některé cirkusy přes zavedenost u publika měnily svá jména, rozdělovaly se a spojovaly s jinými. Umělci přecházeli z jednotlivých cirkusových společností do jiných nebo měli angažmá v několika najednou. Tím docházelo ke vzájemnému obohacování. Doba hledání a změn skončila v polovině sedmdesátých let dvacátého století, od tohoto okamžiku si nový cirkus našel stále postavení na kulturní scéně a může se těšit velké oblibě jak u široké veřejnosti, tak u kritiky.

Než tomu tak bylo, musel si nový cirkus své místo vydobýt. Samotný vznik cirkusových novátorských společností nestačil a na krizi v tradičním cirkusu bylo nutné reagovat všemi možnými prostředky. To si v roce 1974 uvědomily vůdčí osobnosti tradičních cirkusů Pierre Etaix, Annie Fratellini a Alexis Gruss, kteří se rozhodli založit vůbec první školy cirkusu v západní Evropě. V jejich stopách pokračovaly i další významné osobnosti, a tak se v průběhu několika let podařilo vytvořit ucelený, systematický program výuky cirkusového umění, díky kterému se do tohoto dříve hermeticky uzavřeného prostoru dostali i ti, kteří nepocházeli z tradičních cirkusových rodin.

V Paříži založil v roce 1979 Dominique Maclair Festival mondial du cirque de demain, jenž se stane místem první veřejné prezentace studiem získaných dovedností

v cirkusových uměních. Je přízračné, že tento festival probíhá v historické budově Zimního cirkusu, *Cirque d'hiver*, která je nyní sídlem tradiční cirkusové společnosti Bouglione (CIHLÁŘ, 2006, s. 75). V témže roce vznikla *Asociace pro modernizaci cirkusu* a o rok později *Asociace pro výuku cirkusových umění*. V roce 1982 se pak obě instituce spojily v *Asociaci pro podporu, propagaci a výuku cirkusových umění (ASPEC)*. Obě zájmové společnosti se významně podílely na záchraně cirkusového umění. U jejich snah však neskončilo: v polovině 80. let byla správa francouzských cirkusů převedena z Ministerstva zemědělství na Ministerstvo kultury, z iniciativy umělců bylo otevřeno *Národní centrum cirkusových umění (CNAC)*, které spolupracovalo se státní cirkusovou akademií v Rosny-sous-Bois nedaleko Paříže.

Roku 1993 vznikl *HorsLesMurs*, dokumentační institut pro pouliční divadlo, který o dva roky později rozšířil svoji působnost a stal se z něj Národní institut pro rozvoj a dokumentaci pouličního divadla a cirkusových umění. *Práce HorsLesMurs je nejvýznamnější v budování dokumentačních fondů, vydávání čtvrtletníku Arts de la Piste, zpracování dat všech společností, institucí a festivalů pouličního divadla a nového cirkusu, vycházející souhrnně co dva roky v objemném adresáři le Goliath, ale také v organizování konferencí a setkání profesionálů oboru* (CIHLÁŘ, 2006, s. 75). Toto pařížské výzkumné a dokumentační centrum založilo digitální databázi, v níž lze nalézt množství dokumentů a studijních materiálů týkajících se pouličního a cirkusového umění. Webové stránky jsou pilotním projektem centra *HorsLesMurs*, které na on-line databázi spolupracovalo i se zahraničními odbornými institucemi. Celý projekt podpořilo francouzské ministerstvo kultury v rámci národního programu pro digitalizaci dat pro vědecké účely. Právě dokumenty, které *HorsLesMurs* umisťuje na své webové stránky, jsou jedním z hlavních zdrojů této práce.

2.4 Průkopníci nového cirkusu

Mezi první cirkusy nové generace patří *Cirkus Alladin*. Ten se zpočátku ještě stále velmi inspiroval tradičním cirkusem a používal jeho klasické prvky. Jednotlivé obrazy však jasně ukazovaly, že spíše než pokračovatelem byl *Cirkus Alladin* ironií vůči starým zvykům. Novátorství cirkusu, v jehož čele po dlouhou dobu stál Ueli Hirzel, spočívalo především v postoji k divákovi. Ten je (aniž by to předem tušil) zapojen do celého představení – tu má neplatnou vstupenku a musí počkat, až bude zřízencem usazen na zbylé místo, tu je jeho sedačka obsazená starým, nerudným pánem, který se po notné chvíli nechá přemluvit, aby opustil místo. Zanedlouho se ovšem ukáže, že zřízenec i nerudný postarší pán je artista, jenž

bude bavit publikum. Ostatně zapojování publika do samotného představení zůstalo novému cirkusu dodnes a stalo se jeho oblíbenou součástí. Z *Cirkusu Alladin* se nepřímo vyvinul *Cirque O*, který se proslavil a získal oblibu mezi diváky především díky Jeana-Paula Lefeuvrovi a jeho výstupu na kole. Přímými pokračovateli *Cirkusu O* jsou *Que-Cir-Que* a *Cirque Ici*.

Na počátku nového cirkusu stálo i jezdecké divadlo *Zingaro*, které na jaře loňského roku oslavilo čtvrt století své existence. U jeho zrodu byl v roce 1984 pozdější umělecký ředitel, který si nechává říkat Bartabas. *Zingaro* jako první zbořil mýtus, že zvířata do nového cirkusu nepatří. Upozorňoval však na to, že jejich postavení se zcela liší od postavení, které zastávala v klasických cirkusových představeních. Tentokrát je zvíře plnohodnotným spoluautorem představení. Bartabas je legendou mezi drezéry především proto, že staví svoji komunikaci s koňmi na vyrovnaném partnerství. Diváci tak mají možnost sledovat dialogy lidí a koní a pozorovat jejich vzájemné hry. Bartabas nepotřebuje biče ani hlasité povely, přesto jeho hřebci a kobyly poslouchají na slovo a v manéži předvádí fascinující show.

2.5 Nový cirkus ve světě

Fenomén nového cirkusu není jen záležitostí francouzskou, nýbrž celosvětovou. Zůstaneme-li v hranicích Evropy, narazíme na švédskou skupinu *Cirkör*, jejíž představení měla možnost před nedávnem vidět i Praha. Tato malá nezávislá cirkusová společnost vznikla ve Stockholmu v roce 1995 a brzy zaznamenala obrovský úspěch nejen v zemi svého původu, ale i za hranicemi rodné Skandinávie. Na rozdíl od mnoha jiných současných cirkusů *Cirkör* nepodléhá megalománii ani obrovským show plným vizuálních efektů. Raději zůstává u malých intimních scén inspirovaných francouzským vaudeville a varieté. Jeho představení jsou postavena na spojení tance, hudby, divadla i filmu. Toto spojení však není pouhým maratonem ukázek toho, co lidské tělo umí, je spíše příběhem o lidském životě, společnosti a jejich budoucnosti. Tvorba tohoto souboru se neomezuje jen na umění cirkusové. *Cirkör* vytvořil i vlastní fiktivní televizní zpravodajství, ve kterém reflektuje současnou televizní kulturu kombinovanou s aktuálním děním a mystifikací.

V Anglii už v roce 1970 založili John Paul Cook a Olivier Foot kočující společnost, jíž dali název *Footsbarn Travelling Theatre*. Za deset let existence získali ve své rodné zemi velké množství obdivovatelů a rozhodli se se svojí směsicí klauniády, pantomimy,

cirkusových prvků a kabaretní muziky vyjet do Evropy, kde sklízeli se svým uměním obrovský úspěch.

Stejného uznání se dostalo například i katalánskému cirkusu *Circ Crac* pod vedením Javiera Fabrega. Právě v Katalánsku se nový cirkus těší velké oblibě dodnes a na tamní *Festival nového cirkusu* ve městě Reus se každoročně sjíždějí jak amatérští obdivovatelé, tak i umělci ze všech koutů světa.

Nový cirkus se neomezuje jen na evropských kontinentech, ba naopak rostoucí zájem o nový cirkus najdeme v místech vzdálených tisíce a desetitisíce kilometrů od místa jeho původu. Například v Austrálii vznikl na sklonku roku 1977 *Circus Oz* spojením dvou úspěšných skupin *Soapbox Circus* a *New circus*. *Circus Oz* už více než třicet let vychází ze stálých a neměnných pravidel: všechna představení vznikají kolektivní spoluprací všech umělců, soubor je tvořen dvanácti artisty, z nichž je polovina žen a polovina mužů, všichni performeré jsou australské národnosti. Stejně tak jako i jiné společnosti, *Circus Oz* se inspiroje tradičním cirkusovým uměním, přidává však do něj prvky rock'n'rollu a moderního divadla. To vše zaštiťuje nádechem satiry a komična. Během své existence navštívil 26 zemí světa a jeho představení viděly více než dva milióny diváků. Měl čest vystupovat na 42nd Steet v New Yorku či na Royal Festival Hall v Londýně, kde byl přivítán královnou Alžbětou. Jako jediný o sobě může říct, že byl velkým zdrojem inspirace pro *Cirque du Soleil* – největší a nejznámější cirkusovou společnost všech dob.

Než se dostaneme do kanadského Montrealu, můžeme se zastavit na africkém kontinentu. Tam totiž v guinejském hlavním městě Conakry vznikl cirkus *Baobab*. Třicet šest mladých lidí bylo vybráno a pod vedením francouzských artistů trénovalo po dva roky akrobacii, aby se na jaře roku 2000 představili zbytku světa. Obrovský úspěch cirkusu *Baobab* zaznamenal dokumentární film, který francouzský režisér Laurent Chevallier točil během celých dvou let příprav. Autenticita a viditelné kořeny africké kultury zahalené v cirkusovém představení okouzly diváky po celém světě.³

Za bezpochyby nejproslulejší cirkusovou společnost všech dob lze považovat quebecký *Cirque du Soleil*, který založily v roce 1984 dva pouliční umělci, Guy Laliberté a Daniel Gauthier. Ti o čtyři roky dříve začínali s malou artistickou skupinu *Les Echassiers*. Díky grantu, který dostali v roce 1983 od kanadské vlády na počest oslav čtyřstého padesátého výročí objevení Kanady Jacquem Cartierem, mohli stát u zrodu největšího nového

³ Unifrance [online]. 2007 [cit. 2011-03-10]. UniFrance films. Dostupné z WWW: <<http://en.unifrance.org/movie/20832/circus-baobab>>.

cirkusu na světě. Během dvaceti šesti let své existence *Cirque du Soleil* představil devatenáct různých představení ve více než 271 městech po celém světě. Zaměstnává přes pět tisíc lidí ve čtyřiceti zemích světa a jeho roční obrat činí 810 miliónů amerických dolarů. V Mekce zábavy Las Vegas má svoji stálou show, kterou každý večer shlédne devět tisíc návštěvníků a pro rok 2012 se chystá otevřít stejně velké prostory v arabské Dubaji.

I Praha měla možnost vidět unikátní show se čtyřiceti sedmi artisty na scéně. V listopadu 2010 přijel *Cirque du Soleil* se svým představením *Saltimbanco*. *Saltimbanco* vzniklo v letech 1991-1992 jako reakce na vzrůstající počet obyvatel žijících ve městech.

*„Města se stala sítí paradoxů. Saltimbancosvými postavami a výstupy připomíná tyto paradoxy a vrací městu jeho lidský rozměr. Umělci představují rozdílnost lidských skupin, které společně vytváří městskou společnost. Na první pohled se zdají všichni stejní, ale při pozornějším pohledu odhalíte jejich jedinečnost a bohatství jejich charakterů. Saltimbanco představuje výzvu moderního světa: vzájemně se respektovat, společně žít a pracovat navzdory našim rozdílům. Je potřeba věřit v lepší budoucnost a v to, že můžeme být její součástí,“⁴ říká Guy Laliberté v tištěném programu k tomuto představení (*Saltimbanco*, 2010).*

Během dvouhodinové show umělci z celého světa, mezi nimi i dva Češi David Vyvoral a Jakub Plšek, dokazují, že nic není nemožné. Diváci vidí dechberoucí artistická čísla, která mnohdy balancují na hranici popírání gravitace, ale i zábavné žonglování či typicky cirkusové klauny.

Vozit s sebou tento věčně kočující cirkus ale není vůbec jednoduché. Zmiňované představení *Saltimbanco* včetně jevištní výbavy a kostýmů váží 180 tun a musí být převáženo v šestnácti nákladních vozech. Každý účinkující má na míru šitý kostým od švadlen a ševců z dílen *Cirque du Soleil*, během jednoho večera jich pak většinou vystřídá mezi třemi a pěti. Mezi jednotlivými městy tedy putuje více než 2 500 kostýmů včetně 250 párů bot v 50

⁴ « Les villes sont devenues des réseaux de paradoxes. Saltimbanco évoque ces paradoxes à travers ses personnages, ses costumes et ses numéros pour redonner à la ville sa dimension humaine. Les personnages du spectacle représentent la diversité des groupes qui composent la cité. Au premier coup d'oeil, ils paraissent tous identiques, mais en y regardant de plus près, vous découvrez leur unicité et leur richesse propres. Saltimbanco représente le défi du monde moderne : se respecter les uns les autres, vivre et travailler ensemble malgré nos différences. Il faut croire en un avenir meilleur et croire qu'on peut en faire partie. » (překlad autorka)

přepravních zavazadlech.⁵ Umělci se mohou spolehnout na špičkové zázemí, to je totiž stejně početné jako artistický soubor.

Cirque du Soleil je naprosto ojedinělý projekt, díky němuž se o novém cirkusu mluví. Cirkusových společností, které stojí za povšimnutí, je ale po celém světě mnohem více. V následující části práce se budeme zabývat těmi, které působí v kolébce nového cirkusu – ve Francii.

⁵ Kultura.idnes [online]. 2010 [cit. 2011-01-20]. Přijíždí Cirque du Soleil, veze unikátní show s 11,5 milionu diváků na kontě. Dostupné z WWW: <http://kultura.idnes.cz/prijizdi-cirque-du-soleil-veze-unikatni-show-s-11-5-milionu-divaku-na-konte-1qy-/divadlo.aspx?c=A100817_133019_divadlo_jaz>.

3. Nový cirkus v současné Francii

Následující část pojednává o nynější situaci žánru nového cirkusu v zemi svého původu. Jednotlivé kapitoly se zaměří na vztah státu a nového cirkusu. Kapitola *Festivaly nového cirkusu* nabídne pohled na jednotlivé francouzské festivaly, jež dávají příležitost cirkusovému umění ukázat své inscenace velkému množství diváků. Poslední část *Nejznámější francouzské cirkusy* představí nejvýraznější cirkusové společnosti současné Francie. Vybrány byly ty cirkusy, o nichž hovoří jediná česky vydaná publikace *Nový cirkus* od MgA. Ondřeje Cihláře (CIHLÁŘ, 2006), a taktéž ty, jež mají nejvíce citací na Internetu. Tím jsem se snažila dosáhnout objektivitu při výběru společností, které v této kapitole budou zmíněny.

3.1 Stát a cirkusové umění

Cirkus by se stejně jako jiná odvětví kultury neobešel bez podpory státu. Důležitá je nejen finanční pomoc, ale i celková podpora tohoto mnohdy opomíjeného uměleckého oboru. Ve Francii byl proto rok 2001 vyhlášen Rokem cirkusového umění, jehož cílem bylo podpořit cirkus v jeho rozvoji a poskytnout mu co nejlepší podmínky. Cirkusové společnosti potřebovaly silné a stabilní zázemí, vzniklo proto celkem jedenáct cirkusových center (dnes jich je deset), jež se snaží zmiňované cíle plnit. Jsou to *Le Cirque municipal Jules Verne v Amiensu*, *La Verrerie v Alèus*, *Circuit(s) v Auchu*, *l'Agora v Boulazaku*, *la Cascade v Bourg Saint-Andéolu*, *La brèche v Cherbourgu*, *le Cirque-Théâtre v Elbeufu*, *Le Carré Magique v Lannionu*, *le Prato v Lille* a *le Sirque v Nexonu*. Všechny tyto instituce mají roční rozpočet od 10 000 do 90 000 eur, celkem ročně přerozdělí 1,4 miliónu eur. Nabízejí cirkusům technickou podporu, spolupracují s médii a šíří povědomí o nových formách cirkusového umění, jsou taktéž spjaty s pedagogickou činností a organizují workshopy pro veřejnost.

Podpora se dostává jak samotným cirkusovým společnostem, které se svým šapitó objíždí regiony, tak i divadlům a kulturním střediskům, která své prostory poskytují. O to se stará především *DMDTS (Direction de la musique, de la danse, du théâtre et des spectacles)*. Politika ve prospěch cirkusového umění tkví i v sepsání charty (*Charte pour l'accueil des*

cirques dans les communes), která shrnuje základní pravidla pro financování a podporu cirkusu ve Francii.

Rok cirkusového umění sehrál významnou roli a přinesl značné pokroky. Pomohl především upevnit pozici této disciplíny v očích veřejnosti. Počet sdružených společností se ztrojnásobil a množství cirkusových škol je rok od roku větší.⁶

3.2 Francouzský nový cirkus v číslech

Nový cirkus ve Francii v současné době zaznamenává obrovský úspěch a počtem jednotlivých společností zcela přehlušuje tradiční cirkusy. V roce 1990 bylo ve Francii zaregistrováno na stopadesát cirkusových společností, zatímco dnes je jich téměř třikrát více. K tradičnímu cirkusu se v roce 2008 hlásilo pouhých čtyřicet společností z celkových 415 zaregistrovaných. Tyto společnosti nabízejí divákům 770 různých představení, na rok 2011 je podle internetových stránek *Horslesmurs.fr* naplánováno padesát pět nových uvedení.⁷ Scény nového cirkusu přesto představují pouhých 5% všech nově uváděných scén na území Francie za jednu sezónu.⁸ Jedná se o číslo, které je dokladem značné okrajovosti žánru nového cirkusu.

Nejvyšší koncentrace nového i tradičního cirkusu je v těchto třech oblastech: 30% všech cirkusových společností se nachází v regionu Ile-de-France, 27% na jihu Francie (Rhône-Alpes, Provence-Alpes-Côte d'Azur, Languedoc-Roussillon, Midi-Pyrénées) a 11% na západě (Bretagne, Pays de la Loire). Nejméně cirkusů má svoji domovinu v regionu Limousin, kterému připadá pouhých 0,7%.

Chod cirkusové společnosti je finančně náročný a samotný prodej lístků na představení v žádném případě nepokryje ani základní náklady. Jednotlivé společnosti jsou proto velmi závislé na pomoci zvenčí. Hlavní finanční podpora přichází od sponzorů, zhruba sto cirkusů ve Francii je rovněž podporováno státem, který jim poskytuje dotace až ve výši 43,5% ročních nákladů. Vysoké náklady a nízké příjmy se odrážejí v samotném uměleckém projevu. Tři čtvrtiny všech představení jsou postaveny na maximálně čtyřech artistech, velké produkce jsou čím dál tím více vzácné. Toto rozšíření malých forem může přinést mnohá nebezpečí, týkající se zejména estetické stránky. Méně než 10% všech cirkusových

⁶ *Horslesmurs* [online]. 2011 [cit. 2011-02-20]. Politiques culturelles. Dostupné z WWW: <<http://horslesmurs.fr/-Politiques-culturelles,179-.html>>.

⁷ *Horslesmurs* [online]. 2011 [cit. 2011-02-20]. Projets de création. Dostupné z WWW: <<http://horslesmurs.fr/-Projets-de-creation,188-.html>>.

⁸ *HorsLesMurs* [online]. 2008 [cit. 2011-04-26]. Economie et chiffres. Dostupné z WWW: <<http://horslesmurs.fr/-Economie-et-chiffres,183-.html>>.

společností provozuje nadále všechny cirkusové disciplíny. Pokud by tento jev pokračoval, pak je zcela možné, že by mohlo dojít k úplnému vymizení mnohožánrovosti cirkusu, jež pro něj dosud byla typická.

V současné době patří mezi nejoblíbenější disciplíny žonglování, které má ve svém programu 191 cirkusů, akrobacie tvoří nedílnou výstupů 169 společností, jen o čtyři cirkusy méně zařazuje do svých vystoupení akrobacii ve vzduchu, klaunérii pak pravidelně uvádí 149 společností. Naopak nejméně často zařazují cirkusy do svého programu velké konstrukce (5 společností), pyrotechniku (10 cirkusů) a průvod po městě (pouhých 17 cirkusů). Statistiky rovněž jasně ukazují, že současný cirkus již není neodmyslitelně spjat s šapitó - pouhých 83 společností, tedy zhruba 20% cirkusů jej vlastní. Hlavní důvodem je cena představení. Náklady v šapitó jsou až o 50% vyšší než náklady na představení, jež se odehrává v sále.⁹

3.3 Cirkusové vzdělání

Až do vzniku nového cirkusu v sedmdesátých letech bylo obvyklé, že cirkusové povolání se dědilo z generace na generaci. Cirkusová společnost byla téměř neprodyšně uzavřenou komunitou a vzdělání v této oblasti se předávalo pouze v rámci dané cirkusové společnosti. S nástupem nové formy cirkusu však došlo ke změně. Původ přestal být jedinou vstupenkou k cirkusovému umění. Hlavním a nejdůležitějším předpokladem se tak staly osobní schopnosti a dovednosti. Tato změna přinesla vznik velkého množství škol, kde se vyučuje cirkusovému umění. V současné době se odhaduje, že existuje 700 až 800 míst napříč Francií, kde se mu lze učit. Jinak řečeno více než 300 000 lidí navštěvuje centra a školy nového cirkusu, z nichž 150 dostalo ocenění *FFEC (Fédération française des écoles de cirque)*, které zaručuje, že jsou respektována základní kritéria: školení, pedagogika, zdraví, bezpečnost a administrativa.¹⁰

Na území Francie se nachází tři vysoké školy, jež vzdělávají a vychovávají nové artisty. Jsou to *l'École de Rosny-sous-Bois*, *l'Académie Fratellini* a *le Centre National des Arts du Cirque*. Dále existuje řada dalších vzdělávacích institutů podobného zaměření jako *l'École de cirque de Chambéry*, *l'École Piste d'Azur* v Nice, *l'École Balthazar* v Montpellier, *l'École de cirque de Lomme* a *l'École de Chatellerault*. Díky těmto školám se nový cirkus dostal do širšího povědomí společnosti. Všechny školy nabízejí svým žákům zahraniční stáže.

⁹ *Horslesmurs* [online]. 2011 [cit. 2011-02-20]. Economie et chiffres. Dostupné z WWW: <<http://www.horslesmurs.fr/-Economie-et-chiffres,183-.html>>.

¹⁰ *Horslesmurs* [online]. 2011 [cit. 2011-02-20]. Formation. Dostupné z WWW: <<http://www.horslesmurs.fr/-Formation-.html>>.

Konfrontace s jinými způsoby výuky přináší do francouzského nového cirkusu čerstvý vzduch a umožňuje mu tak posouvat se dál. Jedním z jejich hlavních cílů je dokázat, že se cirkus může stavět na úroveň divadla, tance nebo hudby.

3.4 Festivaly nového cirkusu

Festivaly nabízejí průkopníkům nového cirkusu útočiště a jsou prvním místem, odkud lze cirkusové umění šířit. Celkový počet 211 festivalů pouličního a cirkusového umění dnes dělá z Francie skutečnou kolébku toho oboru. Bylo ovšem potřeba počkat až do konce osmdesátých let, než se zrodily první festivaly exkluzivně zaměřené na nové formy cirkusu. V roce 1988 vznikl festival *Circa* ve městě Auch v jihozápadní Francii a *Route du cirque* v Nexonu nedaleko Limoges. Zanedlouho po jejich vzniku následovaly *Pisteurs d'étoiles* v Obernai či *Janvier dans les étoiles* v Seyne-sur-Mer.¹¹

Nejstarší francouzský cirkusový festival *Circa* oslaví letos na podzim své dvacáté čtvrté narozeniny. Během jednoho týdne každoročně navštíví festival deset až dvacet tisíc diváků, vysoká návštěvnost tak dokazuje i jeho velkou popularitu. V roce 2001 došlo k propojení asociace *Circa* a Kulturní sezóny města Auch, vznikl tak do té doby naprosto ojedinělý projekt *Circuits* – vůbec první dotovaná asociace cirkusového umění ve Francii. Cílem tohoto sdružení je podpora tvorby a šíření živého umění. *Circuits* uvádí mnoho disciplín (cirkusové umění, divadlo, hudbu, tanec atd.) a přispívá tak k rozvoji nového cirkusu a zachování jeho mnohožánrovosti, která je především z finančních důvodů ohrožena. V rámci svého poslání sdružení podporuje nejen profesionální umělce, ale též amatéry a umožňuje setkání široké veřejnosti s protagonisty jednotlivých představení.

Ve stejném roce, tedy 1988, vznikl i festival *Route du cirque* ve městě Nexon nedaleko Limoges. O dva roky dříve hledala významná francouzská cirkusová škola *l'Ecole nationale du cirque Annie-Fratellini* útočiště pro svá letní představení pro děti a dospělé. Její zakladatelka se okouzlena prostředím Nexonu rozhodla v letních měsících následujícího roku uspořádat první mezinárodní stáž cirkusového umění. Od té doby každoročně v měsíci srpnu ožívají ulice Nexonu tímto žánrem.

Jedním z nejvýznamnějších cirkusových festivalů je bezpochyby Festival Mondial du Cirque de Demain, který vznikl již v roce 1977. U jeho zrodu stál Dominique Mauclair z *La Piste* – francouzské neziskové organizace, která od roku 1958 každoročně pořádala gala večer

¹¹ *Horslesmurs* [online]. 2011 [cit. 2011-02-22]. Festivals. Dostupné z WWW: <<http://horslesmurs.fr/Festivals,185-.html>>.

v Paříži, jehož úkolem bylo získat finanční prostředky a podpořit tak cirkusové umělce ve finanční tísní. Někdejší ředitel společnosti Louis Merlin se však rozhodl zaměřit svoji činnost i jiným směrem. Svoji podporu, která zahrnovala především lékařskou pomoc starším interpretům, rozšířil společně s již zmiňovaným Dominiquem Mauclairem o nový rozměr. Oba umělci tak vytvořili festival cirkusového umění, který se zaměřoval na objevování mladých talentů. Hlavní myšlenkou projektu bylo dát dosud neznámým umělcům možnost ukázat svůj talent před novináři, agenty a řediteli cirkusových společností. Vítězem prvního ročníku, který se odehrál v lednu roku 1977, bylo mladé kolumbijské trio *Wee gets*. Traduje se, že v tomto roce bylo více lidí na jevišti než v hledišti. V průběhu let ovšem *Festival Mondial du Cirque de Demain* dosáhl obrovského úspěchu a seznámil svět s nejvýznamnějšími umělci a největšími talenty současného cirkusu. Festival objevuje nová pojetí, nové styly a vize. Každoročně se tak do Paříže sjíždí nejvýznamnější agenti a ředitelé cirkusových společností, aby objevili talenty nové generace.

Hovoříme-li o francouzských festivalech cirkusového a pouličního umění, pak nesmíme opomenout ani každoroční největší festivalovou událost *Festival d'Avignon*. Ten svým zaměřením spadá spíše do kategorie divadla nežli cirkusu, ovšem obě tyto disciplíny (zvláště pak divadlo a nový cirkus) jsou do značné míry propojené. Poprvé tomu bylo v roce 1995, kdy *Festival d'Avignon* uvedl *Le Cri du Caméléon* – představení vzešlé z dílny *Centre national des arts du cirque*. Tato událost představovala důležitý bod v dějinách cirkusového umění, seznámila totiž širší veřejnost s novými formami cirkusu a pomohla tomu, aby se cirkusovému umění dostalo většího uznání.

Avignonský festival se koná od roku 1947 každý červenec po tři týdny v samotném srdci Avignonu – Papežském paláci a historickém centru města, celkově na dvaceti různých místech¹². Jedná se nepochybně o největší projev divadelního a pouličního umění ve Francii jak počtem jednotlivých představení, tak počtem diváků. Každý rok totiž představí kolem 300 různých představení a prodá 100 000 až 150 000 vstupenek platícím divákům. Čtyři sta padesát novinářů z Francie a zahraničí, 2 000 napsaných článků, 3 000 profesionálů zajišťujících chod a rozpočet 10,5 milionu eur jsou jasným dokladem toho, proč se o Avignonském festivalu mluví jako o největším francouzském festivalu své kategorie.¹³ Jeho výjimečnost nespočívá jen ve vysoké návštěvnosti a velké oblíbenosti, ale v samotném pojetí

¹² *Festival-avignon* [online]. 2011 [cit. 2011-02-25]. Le festival en chiffres. Dostupné z WWW: <<http://www.festival-avignon.com/fr/FestivalNumber>>.

¹³ *Festival-avignon* [online]. 2011 [cit. 2011-02-25]. Le festival en chiffres. Dostupné z WWW: <<http://www.festival-avignon.com/fr/FestivalNumber>>.

festivalu. Ten je totiž rozdělen do dvou částí, nazvaných *In* a *Off*. Festival *In* byl založen před 74 lety, z původního jednoho týdne a několika představení se rozšířil na týdny tři se stovkami různých akcí. Je přímo financován ministerstvem kultury, územními orgány a městem Avignon a je symbolem francouzského kulturního dědictví. Kolem Festivalu *In* se v roce 1963 vyvinul nový divadelní prostor – Festival *Off*, jenž se vyznačuje větší spontánností. Alternativní Festival *Off* se stal v průběhu let jedním z největších festivalů nezávislých uměleckých společností, v roce 2010 se na něm představilo 900 společností, které předvedly více než 1100 různých představení.¹⁴

Festivaly dávají uměleckým souborům a cirkusovým společnostem možnost předvést svůj talent široké veřejnosti. Pomáhají zvyšovat povědomí tomuto uměleckému žánru a mnohdy přináší nové příležitosti – například setkat se a konfrontovat se s profesionály tohoto oboru. Nejsou ovšem ani zdaleka jedinou možností, kde se lze s cirkusovým uměním setkat. Samy cirkusy cestují po regionech a státech, aby ukázaly co nejširší veřejnosti svůj talent nikoli v rámci festivalového dění, ale pouze v rámci svého turné. Některé z nich pak opouštějí tradici cirkusového putování z místa na místo a svoji show nabízejí ke shlédnutí ve svých stálých šapitó či halách (cf. MALEVAL, 2010).

3.5 Nejznámější francouzské cirkusy

V roce 2008 bylo ve Francii registrováno 415 cirkusových společností. Nový cirkus není jednožánrovým uměním, být ovšem odborníkem v každé z disciplín je téměř nemožné, proto si jednotlivé cirkusy vybírají jen ty, které jsou jim vlastní a ve kterých se snaží předčít ostatní a stát se nejlepšími. Vytvořit si jméno a získat slávu díky disciplínám, kterým se věnují, se podařilo několika souborům. Jako příklad můžeme zmínit *Les Nouveaux nez* – čtveřici artistů, tří mladých mužů a jedné dívky, kteří se potkali na studiích a na počátku devadesátých let vytvořili zcela ojedinělý koncept, jenž se soustřeďuje na umění klaunerie. V akrobacii pak vyniká francouzsko-finské duo, cirkus *Aïtal*, či společnost *Un loup pour l'homme*.

Jedním z nejstarších a nejuznávanějších cirkusových společností řadících se do kategorie nového cirkusu je již na začátku práce zmiňovaný *Cirque Baroque*. Počátky jeho působení spadají do sedmdesátých let dvacátého století. Od té doby představil světu několik odlišných inscenací, z nichž některé se hrály například na celosvětově uznávaném festivalu

¹⁴ *Avignonleoff* [online]. 2011 [cit. 2011-02-25]. Festivals in et off. Dostupné z WWW: <http://www.avignonleoff.com/le_off_info-pratique/festivals-in-et-off/>.

v Avignonu, jiné i v dalekém Santiagu. Obecně lze říci, že od doby svého vzniku se *Barokní cirkus* soustřeďoval především na přepracování a obnovu známých divadelních her od Molièra, Dario Fo či Alejandra Casony, kterým svým originálním zpracováním dodal neotřelost a vtíp. Slovo barokní ve smyslu projevoování originality a bizarnosti pak zcela vystihuje princip tohoto cirkusu. Ten za svoji tvorbu dostal v roce 1986 ocenění *Grand Prix National du Cirque*, jeho zakladateli *Christianovi Taguetovi* byla udělena hodnost *Chevalier des Arts et Lettres*.

Další francouzský cirkus, který si zaslouží alespoň krátkou zmínku, je *Cirque Plume*. Jeho počátky jsou datovány rokem 1984, kdy se Bernard Kudlak rozhodl založit cirkus. *Projekt, který by sjednocoval ducha slavení, politiky, snu, cesty, poezie, hudby a těla cestou přátelskou a nenásilnou. Projekt Cirque Plume*¹⁵. Na začátku svého působení *Cirque Plume* představil inscenace křehké, amatérské a naivní, polovina souboru se živila jinou prací a k tomu, aby se z artistů stali profesionálové, chybělo ještě mnoho. O dva roky později však přišla změna. Cirkus pod vedením Bernarda Kudlaka měl možnost vystoupit na *Off* scéně *Avignonského festivalu* a zařadit se tak po bok skutečných profesionálů. Rok 1988 pak znamenal skutečný přelom – *Cirkus Plume* uvedl představení *Spectacle de Cirque et de Merveilles*, se kterým procestoval nejen celou Francii, ale i zahraničí. Ve Švýcarsku se mu dokonce podařilo změnit zákon, který nedovoluje pobyt cirkusových společností nešvýcarského původu na švýcarském území. V roce 1990 za svoji tvorbu dostal ocenění od ministerstva kultury *Grand Prix National du Cirque 90* a celá devadesátá léta dokazoval svůj talent. Se svými vystoupeními sklízel úspěch po celém světě a jednotlivá představení shlédlo až čtvrt miliónu diváků. Ačkoli počátek nového tisíciletí provázelo *Cirque Plume* řada nepříjemností, především pak zranění předních artistů, technické problémy a nedostatek financí, držel si cirkus své dobré postavení. To potvrzovaly i kritiky v novinách. *Le Figaro* 1. listopadu 1999 napsal o představení *Mélange* následující: „*Cirque Plume...opět dokázal uspět. Stále nás překvapuje a fascinuje... Parodií, nečekanými vtipy, prudkostí a výbušností.*“¹⁶ Obliba *Cirque Plume* ani na počátku nového tisíciletí neklesá, právě naopak. V posledních letech objíždí s velkými úspěchy nejen evropský kontinent, jedno z posledních představení *Plic Ploc* bylo hráno celkem tři sta devadesát osmkrát před více než 395 000 diváky.

¹⁵ *Cirqueplume* [online]. 2002 [cit. 2011-03-05]. Historique. Dostupné z WWW: <<http://www.cirqueplume.com/historique/index.htm>>.

¹⁶ *Mélange-Opera Plume : A marvellous befeathered thing.* *Le Figaro* [online]. 1.11.1999, [cit. 2011-03-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.cirqueplume.com/archives/melanges/melanges/gb/presse/lefigarogb.htm>>. (Překlad autorka)

Posledně zmiňovaná cirkusová společnost *Archaos* byla založena Pierottem Bidonem v roce 1986. Tito moderní cirkusoví dekadenti získali za své umění mnohá ocenění. První obrovský úspěch zaznamenali hned rok po svém založení na Avignonském festivalu, potlesku a uznání se jim v průběhu další let dostalo v mnoha zemích – od Španělska, Skandinávie, přes Izrael, Kanadu až po Austrálii. Ve Velké Británii získali ocenění *The best name*, cirkusového Oscara pro rok 1989, a mimo jiné spolupracovali s Královským národním divadlem v Londýně. Ve stejném roce jim byla francouzským ministerstvem kultury udělena cena *Grand Prix National du Cirque*. *Archaos* svými nebezpečnými čísly, jako je žonglování s řetězovou pilou, plavání ohně či takzvaná stěna smrti,¹⁷ uvádí diváky nejen v úžas, ale i ve skutečný strach o umělce. V roce 1991 představili inscenaci typu „metal clown“, nazvanou *Culture Clash*, v níž používali nákladní i osobní automobily, motorky a složité kovové konstrukce určené k letu na visuté hrazdě. Tím se *Archaos* nesporně zapsal mezi jedny z nejdůležitějších a nejriskantnějších souborů v historii nového cirkusu.

¹⁷ Stěna smrti (z ang. Wall of Death) je motorkářská show, při které jezdci v jakémsi dřevěném válci, vysokém od 20 do 36 stop, představují se svými motorkami nejrůznější triky a čísla.

4. Česko-francouzská spolupráce v oblasti nového cirkusu

Poté, co bylo popsáno působení souborů nového cirkusu ve Francii, zaměří se třetí část bakalářské práce na spolupráci a vzájemné ovlivňování českých a francouzských cirkusových souborů. Představí *Mezinárodní festival nového cirkusu a divadla Letní Letná* a mnohé další projekty.

Francouzský nový cirkus se neomezuje jen na zemi svého původu. Naopak, mnoho společností navštěvuje zahraniční země ze své vlastní iniciativy či přijímá pozvání ze zahraničí a jako host představuje své umění. Důvody jsou zřejmé – artisté rozšíří své pole působnosti, osloví novou kulturu, obohatí diváky i sami sebe. Nové prostředí, noví lidé, jiné zvyky, to vše se může stát inspirací pro další inscenace.

Česká republika není výjimkou. Ročně ji navštíví mnoho cirkusových souborů z Francie a jiných zemí. Ukáží českému publiku své inscenace, a že s úspěchem, o tom svědčí vyprodanost těchto představení.

Česko-francouzská spolupráce v oblasti nového cirkusu je na první pohled viditelná. Zhruba od poloviny devadesátých let se česká kulturní scéna měla možnost v rámci festivalů a jiných akcí seznámit s projekty zahraničních artistů. Jejich inscenace nepřinesly jen pobavení a obdiv, ale i jakési know-how. Díky konfrontaci se zahraničními soubory a pozdější spolupráci přišla příležitost začít žánr nového cirkusu rozvíjet i na území České republiky. Tato oblast umění nebyla u nás příliš známá. Jestliže má nový cirkus své kořeny v sedmdesátých letech, k nám se dostal vzhledem k politické situaci tehdejšího Československa mnohem později. Stejně jako mnoho jiných oblastí, ani žánr nového cirkusu se nedostal přes hranici mezi tehdejším Západem a Východem. Do revolučního roku 1989 a určitou dobu po něm se na našem území uchovávala pouze tradice klasického cirkusu se zvířaty, nové tendence se objevily až o několik let později. Zajímavý je i fakt, že s žánrem nového cirkusu přišli noví, mladí umělci. Žádný z jeho představitelů se nerekrutoval z řad tradičních cirkusových rodin. Rošťá Novák, jeden z nejvýraznějších představitelů české novocirkusové scény, vidí příčinu tohoto vývoje v mentalitě cirkusových rodin, pro něž je

pokračování v tradici prvořadým cílem. Nové směry a možnosti tradiční cirkusové společnosti nezajímají.

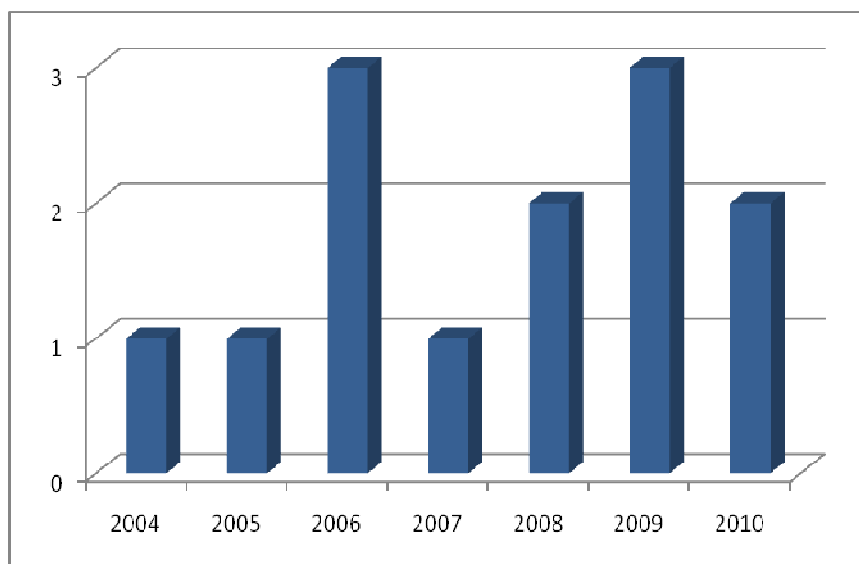
Česká republika se začala s francouzským novým cirkusem seznamovat zhruba od poloviny devadesátých let. Pravděpodobně prvním zahraničním artistou tohoto žánru, který přijel do Prahy, byl Daniel Gulko. Na Staroměstském náměstí ho úplnou náhodou objevil Jiří Kohout, člen královéhradeckého divadla *DRAK* a *Cirku La Putyka*, a pozval jej na kolínský *Mimoriál*. Daniel Gulko se do Prahy vrátil několikrát a navázal spolupráci s mnohými českými představiteli novocirkusového žánru, posledním jeho počinem na našem území je představení *Cirku La Putyka Up'end'Down*, které bylo uvedeno v kulturním centru *La Fabrika* na konci roku 2010. Ačkoli neexistují prameny, které by přesně datovaly příchod zahraničních hostů do České republiky, domnívám se, že za počátky vzájemné spolupráce lze považovat zmiňovanou polovinu devadesátých let. Proč právě toto období je pochopitelné. Jedná se dobu po otevření hranic se západní Evropou, o období nových možností a příležitostí, které se dotkly všech oblastí života - nejen ekonomické sféry, ale rovněž společenského a kulturního života, cirkusového umění nevyjímaje. Praha se tak stala novým útočištěm pouličních a cirkusových umělců ze zahraničí. Její výběr není náhodný, ačkoli patří k hlavním městům bývalého východního bloku, může těžit ze své relativní geografické, kulturní i historické blízkosti tehdejšímu Západu. Známa z předkomunistických dob svojí magičností a v uměleckých kruzích i svojí otevřeností, lákala zahraniční performery a umělce k návštěvě. Ani Francouzi nebyli výjimkou.

Jak následující výčet jednotlivých příjezdů francouzských souborů ukazuje, z nepravidelných a spíše náhodných návštěv se v průběhu několik let stala systematická spolupráce mezi tuzemskou a francouzskou cirkusovou sférou. K té nejvýrazněji přispěl *Mezinárodní festival Letní Letná* pořádaný od roku 2004, jemuž je věnována následující kapitola. Před jeho vznikem se na spolupráci podílely především divadelní festivaly a festivaly pouličního umění po celé České republice.

Je též na první pohled zřejmé, že česko-francouzská spolupráce se dlouho omezovala na jednostranný příjezd cirkusových spolků, a to z Francie směrem k nám. Tento fenomén pokračuje dodnes, avšak jisté změny lze v posledních letech pozorovat. Především díky snahám Ondřeje Cihláře a Rosti Nováka se i česká novocirkusová scéna pomalu dostává do zahraničí, potažmo na území Francie. Příčiny tohoto vývoje jsou evidentní. Zatímco Česká republika mohla přijímat množství francouzských souborů, za nimiž stojí tradice, možnosti vzdělání a množství zkušeností, naše kulturní scéna neměla zpočátku zahraničí co nabídnout.

Všechny tři atributy tu chyběly a pořád do značné míry chybí. Nicméně počet hostování českých souborů ve Francii a v zahraničí obecně má vzestupnou tendenci. Především na letošní (r. 2011) a následující rok je naplánováno několik výjezdů, o kterých se ve svém rozhovoru pro tuto práci zmínil principál *Cirku La Putyka* Rošťa Novák. Stejně tak se zvyšující tendence ke vzájemné spolupráci projevuje i u francouzských souborů. V posledních několika letech navštěvuje ročně Prahu a jiná města hned několik francouzských souborů. V rámci jednoho festivalu *Letní Letná* se objevují alespoň dva francouzští zástupci. Důležitá je i kvalita jednotlivých inscenací. S postupem času se do České republiky častěji přijíždí podívat skutečně významné a celosvětově uznávané francouzské soubory. I pro ně se totiž české prostředí stává prestižním místem, ve kterém mohou prezentovat svoje schopnosti a dovednosti.

Participace českých novocirkusových scén na mezinárodním poli se tedy v posledních letech zvyšuje. Množství francouzských souborů, které se přijíždí představit českému publiku, se v průběhu let mění. Obecná tendence je vzrůstající, nemůžeme však mluvit o každoročním kontinuálním navyšování oproti minulému roku. Dokladem těchto tvrzení je největší česká novocirkusová událost festival *Letní Letná*. Následující graf stručně ukazuje množství příjezdů francouzských společností za daný rok.

Počet francouzských novocirkusových společností na festivalu Letní Letná v letech 2004-2010

Další kapitoly podrobněji popisují a ukazují spolupráci v oblasti nového cirkusu v České republice a ve Francii.

4.1 Francouzi na Letní Letné

Bezpochyby největší událostí cirkusového umění v České republice je *Mezinárodní festival nového cirkusu a divadla Letní Letná*. Za dobu osmi let své existence (první ročník se uskutečnil roku 2004) seznámil české publikum s řadou vynikajících interpretů. Jedná se o jediný tuzemský festival, který systematicky uvádí nejlepší soubory nového cirkusu. Program *Letní Letné* tvoří během posledních čtrnácti dnů v měsíci srpnu přes 90 představení: až pětkrát denně pohádky, večery pro dospělé, letní škola pro děti, dílny cirkusových a uměleckých dovedností, koncerty, diskuze či představení pod širým nebem zdarma.¹⁸

První ročník *Letní Letné* v Praze navštívila skupina *Cahin-Caha*, jedna z předních francouzských cirkusových společností se sídlem v Marseilles. V čele *Cahin-Caha* stojí Daniel Gulko, Američan s ukrajinskými kořeny, který má za sebou spolupráci s quebeckým Cirque du Soleil, s artisty od San Francisca po Tokio, stejně jako se Ctiborem Turbou v Praze, jediným Čechem, který vyučoval v cirkusové škole CNAC, zakladatelem Katedry pantomimy na HAMU. Sám kreativní ředitel Gulko říká, že vytváří a rozvíjí styl „levobočka“¹⁹ – míšený, neuctivý, lyrický, a zároveň komplexní. Jeho tvorba je výsledkem spolupráce s mnoha artisty, které potkal během svých cest po světě. V Praze *Cahin-Caha* vystoupili s představením *Grimm*, inspirovaným německými autory, bratry Grimmy.

V roce 2005 byl hlavním hostem festivalu *Cirque Baroque* s představením *Ningen* vycházejícím ze života japonského spisovatele Jukija Mišimy, jenž po neúspěšném pokusu o puč spáchal harakiri. Inscenace byla nejen Mišimovou biografií, ale především jakousi volnou procházkou japonskými dějinami od dob samurajů po druhou světovou válku.

O rok později přijely na *Mezinárodní festival nového cirkusu a divadla* hned tři francouzské cirkusové společnosti. Zvyšující se počet zahraničních hostů je jasným dokladem toho, že už třetí ročník *Letní Letné* měl v Evropě dobré jméno. S pouliční akrobatickou a ohňovou show dorazili francouzští *Malabar*, kteří se svým alegorickým vozem představujícím kudlanku projeli i historické centrum města. Druhým hostem byl tříčlenný komorní cirkus *Trottola*. Zajímavým počinem bylo taktéž uvedení raného stádia představení *Uvězněný Moby* Daniela Gulka, které vzniklo v koprodukcii festivalu *Letní Letná* (cf. CIHLÁŘ, 2006, s.151).

¹⁸ *Letníletna* [online]. 2004 [cit. 2011-03-17]. O Festivale. Dostupné z WWW: <<http://www.letniletna.cz/about.php>>.

¹⁹ Style « bâtarde ». (překlad autorka)

V roce 2007 se hlavním hostem stal *Cirque Ici*, jenž přivezl nové představení Johanna Le Guillerma – *Secret*. *Cirque Ici* dnes patří k nejznámějším a nejuznávanějším novým cirkusům současnosti. Jeho zakladatel Johann Le Guillerm byl jedním z prvních absolventů světoznámé cirkusové školy CNAC, kde jej učil i zmíněný mim a klaun Ctibor Turba. První zkušenosti získal v cirkusu *Archaos*, stal se spoluzakladatelem *Cirkusu O*, z něhož v roce 1994 vystoupil a založil *Cirque Ici*. O dva roky později získal hlavní cenu v soutěži *Grand Prix National du Cirque*. Johann Le Guillerm je s Prahou spjat nejen díky festivalu *Letní Letná*. Už jako studenta CNACu jej právě na doporučení Ctibora Turby oslovil Martin Němec, frontman hudební skupiny *Precendens*, aby se postaral o cirkusové obrazy ke koncertu v Lucerně.²⁰

Rok 2008 nově představil dva francouzské interprety *Les Colporteur* a *Cie Moglice – Von Verx*. *Les Colporteur* přijeli do Prahy poprvé, ve svém chapiteau pro 450 diváků uvedli šestkrát představení *Le fil sous la neige*, které bylo postaveno na mistrovské akrobacii na visuté hrazdě, respektive na ocelových lancích o průměru pouhých 12 milimetrů napjatých ve výšce 70 centimetrů až 6 metrů nad zemí. *Cie Moglice – Von Verx* přijel s představením *I Look up, I look down*, v němž dvě absolventky cirkusové školy CNAC předváděly akrobacii na čtyři metry vysokém kvádru.²¹

V roce 2009 přivítala Letní Letná *Cirque Trottola*, českému publiku již známý, dále seskupení *Le Boustrophédon*, jež je založeno na prolínání cirkusového umění s živými artisty a prací s loutkami, a *Atelier Lefeuvre & André*, který navštívil Prahu se svým představením *La Serre*. O jejich třicetiminutové show řekl dramaturg festivalu Ondřej Cihlák: „*Od prvního do posledního okamžiku se vám před očima odvíjí strhující akrobacie a cirkusové umění, které vás na jedné straně svojí absurdností rozesměje, na straně druhé obestře lehkou melancholií.*“²²

I zatím poslední ročník festivalu přinesl českým divákům možnost vidět interprety z Francie. Stejně jako v minulých letech, ročník 2010 navštívili se svými inscenacemi *Atelier Lefeuvre & André* a *Daniel Gulko*.

²⁰ *Fiftyfifty* [online]. 2005 [cit. 2011-03-12]. *Cirque Ici* - hlavní hvězda festivalu Letní Letná. Dostupné z WWW: <<http://www.fiftyfifty.cz/Cirque-ici-hlavni-hvezda-festivalu-Letni-Letna-2490815.php>>.

²¹ *Český cirkusový web* [online]. 28.9.2008 [cit. 2011-03-17]. *Les Colporteurs* v Praze. Dostupné z WWW: <<http://www.cirkusland.estranky.cz/clanky/reportaze/akrobate-z-les-colporteurs-v-praze.html>>.

²² *Mediafax* [online]. 22.08.2009 [cit. 2011-03-17]. Festival Letní Letná nabídne premiérové představení souboru *Atelier Lefeuvre & André*. Dostupné z WWW: <<http://www.mediafax.cz/kultura/2915242-Festival-Letni-Letna-nabidne-premierove-predstaveni-souboru-Atelier-Lefeuvre-Andre>>.

4.2 Ostatní francouzské inscenace v České republice

Mezinárodní festival nového cirkusu a divadla Letní Letná není jedinou příležitostí, při které může české publikum vidět francouzské interprety nového cirkusu.

„*Od poloviny devadesátých let minulého století se několikrát v České republice objevil již zmiňovaný Daniel Gulko, který během prvních návštěv účinkoval se svou one man show na festivalu Kašparův kolínský Mimoriál. K postupně sílícímu zájmu o nový cirkus, o němž se zprávy rychle šířily, docházelo také díky příjezdu společného projektu francouzské Volière Dromesko a Divadla Bratří Formannů Bouda / La Barque v roce 1997. Spolu s bratry Formany a spol. přijel také Daniel Gulko, který měl ve stejné době několik vlastních paralelních one man show v Turbově divadle Alfréd ve dvoře.*“ (CIHLÁŘ, 2006, s.148)

V roce 1998 hostovala na festivalu Tanec Praha francouzská skupina *Anomalie*, která přijela s představením *Výkřik Chameleóna*. Ve stejné době bylo možné na Letenské pláni navštívit chapiteau *Cirque Ici* a v Divadle v Celetné Jérôma Thomase, mistra současného žonglování. O jeho umění se velmi pozitivně vyjádřila například Anne Quentin v časopise *Arts de la piste*: „*Jérôme Thomas je tvůrčí, hraje si s nejrůznějšími druhy žonglování a improvizací. Je vizionář, který se nestydí použít chybu jako princip, která je součástí těžce nadřehých kompozic.*“ (QUENTIN, 2001, s. 56; citováno dle CIHLÁŘ, 2006, s. 133) O dva roky později vystoupila v pražském paláci Akropolis *Compagnie Jérôme Thomas* s tituly *IxBE* (vystoupení žongléra Simona Anxolabéhère) a *Juggling Hands* (Jérôme Thomas a Martin Swietzke).

V roce 1999 pozvala produkce plzeňského festivalu *Divadlo* do Prahy a do Plzně artisty skupiny *Que-Cir-Que*, které návštěvou poctil i náš tehdejší prezident Václav Havel. Ten po shlédnutí představení věnoval artistům z *Que-Cir-Que* oficiální písemné poděkování, které se v plném znění stalo mottem celé monografie této cirkusové společnosti. V rámci téhož festivalu v průběhu dalších let vystoupili *Cahin Caha* a *Volière Dromesko*, kteří mají s Českou republikou užší vztahy. V polovině devadesátých let navázali spolupráci francouzští *Volière Dromesko* a bratři Formani.

4.3 Volière Dromesko a bratři Petr a Matěj Formanovi

Dalším významným projektem je *Volière Dromesko*, který poprvé v roce 1990 ve švýcarském Lausanne představil francouzský principál Igor. Inscenace byla opravdovou doménou zvířat, v tomto případě desítek druhů ptáků (od vrány po čápa marabu), kteří se svobodně pohybovali v koruně obrovského stromu a dávaly všem zúčastněným divákům zvláštní pokoru a strach před svobodnými zvířaty.²³ Principál Igor měl k představením se zvířaty jako rovnocennými partnery velmi blízko, dříve totiž spolupracoval s jezdeckým divadlem *Zingaro*.

V roce 1995 Igor se svojí manželkou Lily navázal spolupráci s českými představiteli divadelní a cirkusové scény bratry Matějem a Petrem Formanovými, syny celosvětově známého režiséra Miloše Formana. Vznikl tak projekt *La Baraque / Bouda*. Ten se svými 330 reprízami a Cenou kritiky za nejlepší představení v Katalánsku pro rok 2007 patří mezi jedny z nejúspěšnějších inscenací těchto artistů. Ondřej Cihlář jej ve své knize *Nový cirkus* popisuje takto:

„Už při vstupu do obdélníkové boudy s dřevěnými stěnami, ve kterých je několik oken, vidí divák útulně zařízený prostor s mnoha stoly a barem a získá pocit, jako by se právě ocitl v kavárně. A již se také může postavit do fronty, aby si ke stolu s sebou vzal buďto víno, které se ve Francii provoněném prostředí nabízí, anebo cokoli jiného. Už během čekání na baru se člověk začíná rozhlížet, což je to vlastně všude kolem je. [...] Když už je fronta menší a diváci se pomalu usazují ke stolům a baví se mezi sebou, zazní nenápadně cimbál, k němuž se přidá tahací harmonika, basa a housle. Až teď zaregistrujeme cikánskou kapelu. Melodie evokují staré šansony říznuté balkánským rytmem, a když se asi ve třetí či čtvrté písni přidá francouzsky zpívající zpěvačka, není již nikdo, kdo by u stolu hovořil. Všichni se dívají, sledují a poslouchají.

Takto nenápadně jsme vpluli do večera, který těžko můžeme nazvat představením v pravém slova smyslu. Spíše jsem se pomalu stávali svědky dění jednotlivých událostí, momentů a nálad. Sled akcí se teprve začíná rozjíždět. [...] Hudba stále hraje, do sálu vstupují bratři Formani –

²³ *Cirqueon* [online]. 2011 [cit. 2011-03-20]. Vznik nového cirkusu. Dostupné z WWW: <<http://www.cirqueon.cz/dokumentace/studie/item/31-vznik-noveho-cirkusu>>.

k nerozeznání podobní – a obcházejí každý zvlášť stůl od stolu. [...] Pak vstává jeden z muzikantů – harmonikář Igor, který reaguje na lascivní gesto zpěvačky Lily, a začíná divoký dialog živený jeho žárlivostí. [...] Následuje nespočet dalších čísel: od stropu spadne pytel, z něhož vyskočí obrovská marioneta, která pak tančí na romantickou melodii cimbálu. Přiletí skutečný pták marabu, který poslouchá svou paní; je tu kouzelník, co se svými triky obchází jednotlivé stoly, drezura havranů; a nakonec se dozvíme, jak to bylo se ztracenými slepicemi, když se dveře otevrou a Formani vejdou doprostřed sálu s vozíkem, na němž je obrovský kotel kouřící slepičí polévky. [...] Polévku jedí všichni – diváci i účinkující dohromady, vzájemně se potkávají, pomáhají si s tím či oním a u baru se začíná opět zvětšovat fronta. Když je po jídle, je opět na šéfech stolů organizace vrácení talířů a lžic a program pomalu pokračuje. Je však již trochu volnější – prostor je nechán divákovi. [...] Postupně sled překvapení řídne a řídne divák – účastník netuší, které má být vlastně poslední. Stejně nenápadně plynule, jak večer plný dění začal, tak i končí.“ (CIHLÁŘ, 2006, s. 112 – 119)

Divák je tedy spíše účastníkem dění než pouhým pasivním pozorovatelem. Sám Petr Forman zdůrazňuje, že každé představení záleží právě na divácích, kteří jej teprve sami dotvářejí.

Spolupráce bratří Formanů a *Volière Dromesko* inscenací *La Baraque / Bouda* neskončila. Úspěch tohoto představení podnítil další francouzsko-českou spolupráci, v roce 2000 byly uvedeny *Nachové plachty* – dílo opět vzniklé ve spolupráci s Igorem, opět ve specifickém prostoru, na upravené říční nákladní lodi na uhlí. Vznikla tak *Divadelní loď bratří Formanů – Tajemství*, se kterou Formani, Igor a dalších patnáct nomádů cestují po celé Evropě tam, kam je říční síť pustí.

Jak sami bratři Formanové a principál Igor v rozhovoru z roku 2006 přiznali, *Nachové Plachty* nevznikly z popudu samotných tvůrců, ale hlavního města Prahy, které chtělo vytvořit výjimečnou inscenaci pro projekt Praha 2000. Právě v tomto roce se v hlavním městě odehrálo setkání devíti Evropských měst kultury roku 2000, v německém Hannoveru se zároveň uskutečnila světová výstava EXPO, odkud přicházel největší tlak na založení projektu. I Francie se na vytvoření Nachových plachet aktivně účastnila. Podpora přišla z bretaňského *Théâtre National de Bretagne* a vzhledem k tomu, že zde byly angažovány dva

státy, podpořila projekt rovněž *AFAA (Association Française d'Action Artistique)*, institut, který spadá pod ministerstvo zahraničních věcí a pomáhá propagovat francouzskou kulturu v zahraničí. *AFFA* přispěla částkou patnáct tisíc eur. Igor v rozhovoru vzpomíná: „*Taky mi řekli, že mají zvláštní fond na podporu mladých francouzských režisérů. A já jim povídám: „To je výborný, my to děláme s Petrem Formanem dohromady, já jsem Francouz a on je mladý, tak nám dejte peníze.“ A oni nám je opravdu dali.*“ (ARSEJEV, VODÁKOVÁ, FORMAN, 2007, s. 56)

Samotný nápad zpracování příběhu *Nachové plachty* vznikl úplnou náhodou – v době přemýšlení nad novým projektem četl jeden ze spolupracovníků *Divadla bratří Formanů* Ivan Arsenjev novelu *Nachové Plachty* od ruského spisovatele Alexandra Grina, téma putování se jemu i bratrům Formanům zalíbilo. Prostředí lodi a nápad cestování po různých částech Evropy byl do té doby ojedinělou myšlenkou. Výjimečnost spočívala především v tom, že divadelní představení se odehrávala během jízdy. Inscenace byla snem o lásce a kráse ve světě zloby a nenávisti. O dobrodružství a touze po nespoutané svobodě. Na motivy literárních textů Alexandra Grina a představení *Divadla bratří Formanů* vznikl v roce 2001 dokumentární film od režiséra Miroslava Janka.

Bratři Formani v současné době nepatří mezi jediné české uznávané představitele alternativní kulturní scény a nového cirkusu. Především v posledních dvou letech (od roku 2009) se v souvislosti s tímto žánrem začíná hovořit o Rost'ovi Novákovi a jeho *Cirku la Putyka*.

Rost'a Novák je herec, performer a duchovní otec projektu *Cirk La Putyka*. Pochází z rodiny loutkářů (jeho předkem byl Matěj Kopecký, slavný český loutkář) a k cirkusovému prostředí se dostal při studiu na DAMU. Zde ho vedl Josef Krofta, který všechny své studenty prvního ročníku poslal na stáž do cirkusu Berousek a taktéž je seznámil s žánrem nového cirkusu. Rost'u Nováka tato oblast umění zaujala a rozhodl se jí věnovat. Jeho prvním výrazným počinem novocirkusového umění je inscenace *La Putyka*.

5. Případová studie La Putyka

5.1 Cirk La Putyka

La Putyka je divadelní inscenace cirkusové společnosti *Cirk La Putyka*, která vznikla v roce 2009. Jak sami členové Cirku říkají: „*Představení objevuje hospodskou fantazii a změněnou realitu, kdy na chvíli přestávají platit fyzikální zákony a diváci jsou svědky nečekaných akrobatických, hudebních i pohybových jevů. Co se honí v hlavách hospodských štamgastů, to předvádějí mistři ČR v akrobatických skocích na trampolíně, profesionální tanečníci nebo mistr bojového umění wu-shu. Originální pojetí inscenace vychází z českých reálií hospodského života. Představení je doprovázeno živou hudbou tria Vojtěch Dyk, Jakub Prachař a Jan Maxián (členové kapely NightWork).*“²⁴ Pro soubor i samotná představení je typická touha po spojení dosud nespojovaného, překračování hranic, výjimečnost doprovázená nezaměnitelností. Principál Rostislav Novák společně s dalšími třinácti umělci vytvořil do té doby pro Českou republiku ojedinělý projekt, který navazuje na tradici nového cirkusu. Prozatím v prostorách holešovické *La Fabriky* uvedl dvě inscenace *La Putyka* a *Up´end´down*. Pro rok 2011 připravuje další tři nová představení.

5.2 S Rost'ou Novákem o projektu La Putyka a novém cirkusu

O novém cirkusu v Čechách i v Evropě a jejich vzájemné spolupráci, o inspiraci, plánech, divácích i samotných umělcích jsem dělala rozhovor s Rost'ou Novákem. Moje první otázka směřovala na pozadí vzniku inscenace *La Putyka*. „*S novým cirkusem jsem se setkal před nějakými jedenácti, dvanácti lety, kdy jsem byl na představení skupiny Que-Cir-Que. To bylo poprvé, co jsem tento žánr viděl, a musím říct, že mě hned od prvního okamžiku fascinoval.*“ Po pár letech se o žánr nového cirkusu začal podrobněji zajímat a rozhodl se zinscenovat představení, které by svojí tematikou bylo blízké českému naturelu a zároveň vycházelo z tradic francouzského nového cirkusu. Po dvou letech práce představil *La Putyku*.

Dle mého názoru bylo pro začátky toto spojení žádoucí. České obecenstvo do této doby nemělo mnoho příležitostí setkat se s žánrem nového cirkusu na naší kulturní scéně.

²⁴ *La Putyka* [online]. 2011 [cit. 2011-04-26]. Cirk La Putyka. Dostupné z WWW: <<http://www.laputyka.cz/cz>>.

Jistá obava z přijetí mohla vést autory projektu k nápadu přenesení francouzské tradice do českého prostředí. Proto se objevil výběr hospody s tradičním českým pivem. Až po velkém úspěchu první inscenace se tvůrci přestali obávat nezájmu a u svého druhého představení *Up'end'down* se již zcela oprostili od českých kulturních stereotypů. Zatímco u představení *La Putyka* lze hovořit o francouzské inspiraci aplikované na ryze české téma, u druhé inscenace dochází ke zcela konkrétní spolupráci s francouzskými a zahraničními odborníky jako například s Danielem Gulkem, s francouzským komediantem a akrobatem Bonaventure Gacon či se švýcarskou akrobatkou Stéphanie N'Duhirah. Vývoj a posun dopředu je v tomto případě zcela patrný.

„*La Putyka je představení, které vzniklo víceméně náhodou. Jediné, co jsem dopředu věděl, bylo, že chci používat loutkové divadlo, moderní tanec a akrobacii na trampolíně i na zemi. Zároveň že typickými prostředky pro nový cirkus a cirkus obecně jsou equilibristika a virtuozi, a to jsme chtěli v inscenaci použít. Rychlý a nečekaně velký ohlas nám umožnil pracovat dál,*“ vypráví Rost'a Novák. To, že je představení *La Putyka* skutečně úspěšné jak u diváků, tak u kritiky, dokazují několik měsíců předem vyprodané lístky i ceny získané od odborné veřejnosti (*Cena Sazky a divadelních novin 2009, Cena festivalu Skupova Plzeň 2010* v kategoriích hudba, režie, herecký výkon, Nominace na ceny *Alfréda Radoka 2010* ve 3 kategoriích, *Divadelní inscenace roku 2009, Cena festivalu Next Wave*).²⁵

V době vytváření *La Putyky* tedy český soubor nijak nespolupracoval se zahraničím. I zde lze podotknout, že tento fakt má své logické odůvodnění. Česká republika neměla příliš velkou tradici na poli nového cirkusu a ani žádné přímé kontakty s jeho tvůrci ve Francii. Jediným pojítkem mezi českým a francouzským prostředím byla osobnost Ctibora Turby, který se ovšem projektu neúčastnil. K navázání kontaktů došlo až po uvedení *La Putyky* a úspěchu na domácí scéně.

V současné době začal *Cirk La Putyka* spolupracovat s *Circostradou*, přední evropskou informační sítí, která byla v roce 2003 založena *HorsLesMurs* a která v současnosti sdružuje na třicet institucí spojených s novým cirkusem z celé Evropy. Česká republika má dva členy: *Mezinárodní festival Letní Letná* a *Projekt pro podporu a rozvoj nového cirkusu Cirqueon*. Další spolupráce je dohodnuta s Danielem Gulkem, francouzským cirkusem Trottole a Maximem Komarem z Finska. Právě Daniel Gulko je úzce spojen s českou novocirkusovou scénou. Několikrát se představil na festivalu *Letní Letná*, spolupracoval se

²⁵ *LaPutyka* [online]. 2010 [cit. 2011-04-26]. La Putyka. Dostupné z WWW: <<http://www.laputyka.cz/cz>>.

Ctiborem Turbou a účastnil se taktéž realizace nejnovějšího představení *Cirk La Putyka Up'end'Down*. Rost'a Novák si takové spolupráce velmi váží. Je si vědom, že v České republice chybí nejen tradice, ale především cirkusové vzdělání. *„Ti lidé to pro nás dělají v rámci takové osvěty nového cirkusu v České republice. Žánr nového cirkusu se u nás neučí a hlavně tady ani není nikdo, kdo by jej mohl vyučovat. Rádi bychom proto zkontaktovali lidi, kteří v Chalon-sur-Saone vyučují dnes. V tuto chvíli pro naši edukaci a profesní růst potřebujeme profesionály.“*

Česká novocirkusová scéna tedy začíná častěji a hlouběji spolupracovat se zahraničními společnostmi, zejména francouzskými. Ve fázi přípravy je mezinárodní projekt mezi Francií, Švédskem, Finskem a Českou republikou, na kterém by se *Cirk La Putyka* měl podílet. V Marseille se v květnu (r. 2011) bude konat setkání, na něž pojedí Rost'a Novák se svým bratrem a kde se budou upřesňovat konkrétní detaily spolupráce. Zatím jsou ve hře dvě možnosti: buď by režisér odjel z jedné země do druhé a tam by s místním souborem vytvořil představení, nebo každá skupina udělá svůj vlastní projekt a s ním objede trasu Marseille-Helsinky-Stockholm-Praha. Oba tyto návrhy umožní vzájemnou konfrontaci a rozšíření obzorů v oblasti nového cirkusu.

Česká republika spolupracuje jak se světovými organizacemi, které se žánrem nového cirkusu zabývají teoreticky a které se snaží vytvářet co nejvhodnější prostředí pro vznik a realizaci nových inscenací i nových cirkusů, tak i se samotnými uměleckými soubory. Členství dvou českých institucí (*Letní Letná* a *Cirqueon*) v *Circostradě* a spolupráce na mezinárodní úrovni, o které v rozhovoru pro tuto bakalářskou práci hovořil Rost'a Novák, jsou jasným dokladem toho, že nový cirkus v České republice má své místo. Nejintenzivnější spolupráci lze již nyní vidět právě mezi českým a francouzským prostředím. Zatímco Francie má čtyřicetiletou tradici, o kterou se může opírat, Česká republika se se žánrem nového cirkusu teprve pomalu začíná seznamovat. Neznamená to však, že bychom neměli z čeho vycházet a kde čerpat inspiraci. Ještě v dobách, kdy žánr nového cirkusu nebyl pojmenován, se na české divadelní scéně objevovaly prvky pro něj typické. Rost'a Novák na toto téma říká: *„Nemám moc rád, když mi všichni říkají, že jsem s novým cirkusem v Čechách začal. Tenhle žánr tu měl kořeny o hodně dřív. Například Osvobozené divadlo ve svých představeních použilo profesionální sportovce, dělalo dadaistické hry. Určitě to byl Ctibor Turba či brněnská Husa na provázku, kteří představovali žánr cirkusu, varieté, kabaretu. V Praze ve Vodičkově ulici bylo varieté U Nováků. Takže tradice tady určitě je, ale nový cirkus jako takový, který by používal pohybové a virtuózní věci, který by je pokládal do kontextů a*

souvislostí, tak to tady opravdu moc nebylo. Ale chtěl bych zmínit například divadlo Continuo, které používalo vertikální šály, vertikální lana a různá akrobatická čísla ještě před námi. Pravda, že ovšem ne na takové úrovni.“ Právě úroveň představení novocirkusového žánru není na rozdíl od zahraničních inscenací ještě tak vysoká. Pro dosažení takové úrovně a možnosti srovnání se s nimi je nutný přístup ke vzdělání. V České republice neexistují školy na profesionální úrovni, které by přinášely hodnotné vzdělání v tomto oboru. V současnosti edukace profesionálních herců, muzikantů, akrobatů, gymnastů, loutkářů a všech dalších, kteří se chtějí podílet na upevňování pozice nového cirkusu v rámci české kulturní scény, probíhá především prostřednictvím workshopů. Tyto workshopy jsou nejčastěji vedeny odborníky ze zahraničí, především pak z Francie, kteří přijíždí do České republiky v rámci jakési novocirkusové osvěty. Ondřej Cihlár a další se snaží využít co nejvíce příležitostí pro pozvání zahraničních hostů do Prahy i jiný měst České republiky. O úspěšné spolupráci s *Circostradou* hovořil v rozhovoru Rost'a Novák, stejně tak i o projektu čtyř evropských zemí (ČR, Finsko, Francie, Švédsko). Takové projekty jsou pro budoucí rozvoj nového cirkusu velmi důležité.

6. Závěr

Nový cirkus – žánr, jež má své kořeny ve Francii sedmdesátých let dvacátého století – je osobitým uměleckým vyjádřením, kterému se za necelých čtyřicet let své existence dostalo uznání nejen v uměleckých, ale i společenských kruzích. Přes počáteční nedůvěru v jeho tvorbu si postupně získal své příznivce a zároveň i status celospolečensky uznávané cirkusové formy. Prvotní obtíže, jakými byly především nedůvěra a nezájem, brzy překlenul díky své propracovanosti a hloubce jednotlivých představení. Nový cirkus totiž na rozdíl od tradičního není pouhou přehlídkou umělcových dovedností, je souhrou artistovy fyzické schopnosti a příběhu, který má poslání.

Ačkoli jeho počátky jsou úzce spojeny s Francií, neboť právě zde vznikají první novocirkusové scény, stal se postupem let celosvětovým žánrem. Dokladem toho je existence novocirkusových společností na pěti kontinentech světa. Nejvýrazněji je ovšem zastoupen ve své domovině, tedy v Evropě, potažmo ve Francii. Právě zde je v současné době podle centra pro nový cirkus *HorsLesMurs* zaregistrováno téměř čtyři sta společností, jež se svým repertoárem řadí do oblasti žánru nového cirkusu. Z nich nejznámější je již několikrát zmiňovaný *Cirque Baroque*, *Cirque Plume* či *Archaos*.

Důvodů, proč hlavním centrem nového cirkusu je i nadále Francie, existuje několik. Základním stavebním kamenem je jistě tradice, o kterou se tento žánr může v zemi galského kohouta opírat. Jestliže je Francie místem vzniku této nové formy cirkusového umění, pak je pochopitelné, že právě ona je i dodnes jeho významným střediskem. Samotná tradice a sounáležitost s historií nejsou ovšem v žádném případě dostačující. Kdyby tomu totiž tak bylo, nový cirkus by ustrnul na jednom místě. Pro jeho další rozvíjení jsou nutné nové podněty a konfrontace se současností. V neposlední řadě stojí podpora a zájem, bez kterých by ani tradice, ani nové podněty nestačily. Zde je Francie výrazně před ostatními zeměmi, Českou republiku nevyjímaje.

Rok 2001, který byl vyhlášen Rokem cirkusového umění, výrazně upevnil novocirkusovou scénu v očích veřejnosti a podpořil vznik nových a rozvoj starších cirkusových společností této kategorie. Založením cirkusových center poskytl i menším společnostem zázemí a prostředí pro kvalitní práci. Díky finanční podpoře těchto center se může žánr nového cirkusu vyvíjet a ubírat novým směrem. Právě finanční podpora je jednou

z nutných podmínek pro rozvoj novocirkusového žánru. Ačkoli největší finanční dotace přicházejí od soukromých subjektů a sponzorů, stát nestojí zcela mimo. O tom svědčí státní dotace pro zhruba sto cirkusů po celé Francii. Stejně tak i zřízení *DMDTS (Direction de la musique, de la danse, du théâtre et des spectacles)* a sepsání charty (*Charte pour l'accueil des cirques dans les communes*) jsou dokladem státní podpory novocirkusového umění.

Česká republika za takto propracovaným systémem, který by výlučně podporoval nový cirkus, stojí velmi daleko. Na našem území v současné době neexistují žádné instituce, jež by se výhradně soustřeďovaly na tuto oblast cirkusu. Příčiny tohoto stavu lze vidět jednak v celkových o mnoho nižších dotacích, které přichází z Ministerstva kultury v České republice, jednak v počtu cirkusových společností v obou zmiňovaných zemích. Zatímco ve Francii přesáhl počet novocirkusových společností číslo čtyři sta, v České republice je jich velmi málo. Většina souborů, jež se svým zaměřením řadí do kategorie nového cirkusu, působí pod záštitou divadla (viz *Alfréd ve dvoře*), jediným samostatným útvarem je *Cirk La Putyka*, založený v roce 2009.

Finanční podpora však pro rozvoj nového cirkusu není nejpodstatnější složkou. Stejně tak významnou je i vzdělávání a předávání know-how. Právě skrze vzdělávání se může nový cirkus ukotvit ve společnosti a dále vyvíjet. Francie opět na rozdíl od České republiky má budoucím profesionálům co nabídnout. Na francouzském území se nachází tři vysoké cirkusové školy a stovky vzdělávacích institutů, oproti tomu čeští umělci si musí vystačit s výukou na Akademii múzických umění, která ovšem žádný ze svých oborů nezaměřuje na fenomén nového cirkusu.

Celková podpora žánru nového cirkusu se taktéž velmi odlišuje v jednotlivých zemích. I teoretická základna nutná pro rozvoj žánru nového cirkusu je zcela různá v obou zkoumaných zemích. V roce 1993 bylo ve Francii založeno *Centre national de ressources des arts de la rue et des arts du cirque HorsLesMurs*, jež díky své široké působnosti značně pomáhá šíření novocirkusového umění ve společnosti. Centrum vytvořilo digitální knihovnu pouličního a cirkusového umění, kterou lze najít na webové stránce www.rueetcirque.fr. Tento informační portál přináší vstup do tisícovky on-line dokumentů, od fotografií, videí, plakátů až po odkazy na knihy, studie či semináře. Další významnou činností *HorsLesMurs* je vydávání časopisu *Stradda*, tříměsíčníku věnovanému umění ve veřejném prostoru. V neposlední řadě *HorsLesMurs* založil a koordinuje síť *Circostrada*, která sdružuje partnery zapojené do vývoje umění ulice a cirkusu po celé Evropě. V rámci své činnosti *HorsLesMurs* pravidelně pořádá informační dny a školení pro profesionály pouličního umění a cirkusu. Zde

lze opět vidět důraz na kvalitu představitelů toho žánru, která se může zvyšovat především prostřednictvím vzdělávání na vysoké úrovni. Ve srovnání se situací v České republice má francouzský nový cirkus velmi dobrou základnu pro svůj další rozvoj. Ovšem na rozdíl od ostatních oblastí, které byly doposud zmiňovány, i zde má Česká republika co nabídnout. Samozřejmě stále platí, že za vysoce propracovaným francouzským systémem značně zaostáváme, nicméně založení Projektu pro podporu a rozvoj nového cirkusu v České republice *Cirqueon* v roce 2010 přineslo velký krok vpřed.

Cirqueon patří společně s *Mezinárodním festivalem Letní Letná* do sítě *Circostrada* a svoji práci soustřeďuje do několika oblastí. Hlavní rozdíl mezi francouzským a českým projektem pro podporu cirkusového umění je trochu odlišné zaměření na cílové skupiny. Domnívám se, že zatímco francouzský *HorsLesMurs* se svojí činností soustředí především na profesionály a komunikace s veřejností je sekundární záležitostí, český *Cirqueon* se snaží přiblížit žánr nového cirkusu hlavně široké veřejnosti. Dokladem toho jsou kurzy novocirkusových žánrů zaměřené na zájemce z řad amatérů. Stejně jako francouzský *HorsLesMurs* i český *Cirqueon* nabízí na svých webových stránkách ke stažení řadu dokumentů, jež se týkají cirkusového a pouličního umění, rovněž pořádá semináře a workshopy.

Předcházející odstavce ukazovaly situaci nového cirkusu ve Francii především v pozitivním světle. Je pravda, že francouzské ministerstvo kultury a mnoho jiných především kulturních institucí přispívá na rozvoj a podporu novocirkusového žánru, nicméně ani zde není situace ideální. Stát v žádném případě nepokrývá poptávku po dotacích a grantech, mnoho společností je tak odkázáno zcela na sebe, na své vlastní schopnosti nalézt sponzora. Důvody, proč tomu tak je, jsou zřejmé a do značné míry pochopitelné. Všechna kulturní odvětví se snaží získat co nejvíce finančních prostředků a všechny oblasti kultury se potýkají s jejich nedostatečným množstvím. Tak jako u kteréhokoliv komerčního subjektu, i v případě kulturních institucí funguje silná konkurence a potřeba získat co největší kapitál. Pokud ovšem uvážíme, že nový cirkus je žánrem spíše okrajovým, jenž nepřitahuje takové masy přívrženců jako například kinematografie, pak je zcela pochopitelné, že finance do něj směřované nebudou tak vysoké. Francouzský nový cirkus proto musí spoléhat především na peníze ze soukromých zdrojů.

Do této doby bylo možné pozorovat především odlišnosti týkající se nového cirkusu v obou zkoumaných státech, nyní je proto vhodné zmínit i vzájemnou česko-francouzskou spolupráci, která tvoří významnou část této bakalářské práce. Pojednává o ní celá třetí

kapitola a částečně i rozhovor vedený s předním představitelem českého nového cirkusu Rost'ou Novákem.

Česko-francouzská spolupráce byla navázána v polovině devadesátých let, kdy docházelo jak ke vzniku prvních představení vzešlých ze spolupráce tvůrců z obou zemí, tak i k samostatným projektům, jež byly následně prezentovány na území České republiky a Francie. Do první skupiny lze zařadit především tvorbu bratrů Formanů a jejich spolupráci s principálem Igorem, kteří se svoji *Boudou* projeli velkou část Evropy. Mnohem četnější jsou však samostatné inscenace představované zahraničnímu publiku. Vzhledem k historickému a politickému vývoji Evropy v posledních padesáti letech není divu, že česko-francouzská spolupráce dosud spočívala především v přijíždění francouzských hostů na naše území. To byl však významný moment, který umožnil další rozvoj nového cirkusu u nás. Pokud by české publikum i odborná veřejnost neměla možnost seznámit se s prací zahraničních artistů, jen stěží by tu vznikala samostatná česká novocirkusová scéna.

Už od poloviny devadesátých let jsme se měli možnost seznámit s inscenacemi předních francouzských tvůrců. Prvním artistou, kterého české publikum vidělo, byl Daniel Gulko. Po svých začátcích na Staroměstském náměstí v Praze představil svoji tvorbu kolínskému publiku na místním festivalu *Mimoriál*. Do založení festivalu *Letní Letná* navštívila Českou republiku skupina *Anomélie*, přijeli *Cirque Ici*, *Que-Cir-Que* a dále vystoupili *Cahin Caha* a *Volière Dromesko*. Významným mezníkem byl ovšem rok 2004, kdy Ondřej Cihlář založil *Mezinárodní festival nového cirkusu a divadla Letní Letná*. Ten každoročně přiláká několik zahraničních souborů, francouzské především, aby na pražské Letné představily své umění. Právě tyto soubory se jistě staly inspirací pro vznik nových českých cirkusů, které se tomuto žánru věnují.

Jedním z nich je *Cirk La Putyka*, který za dobu tří let své existence prozatím představil dvě inscenace – v roce 2009 to byla *La Putyka* a o rok později *Up'end'Down*. První představení bylo nastudováno pouze českými umělci, zatímco při druhé realizaci již došlo ke spolupráci se zahraničními představiteli žánru nového cirkusu. Příčina této změny a posunu je podrobněji uvedena ve čtvrté kapitole, zabývající se cirkusem principála Rosti Nováka. Pro připomenutí jen stačí upozornit, že ke spolupráci společností prezentujících umění nového cirkusu mohlo začít docházet až od okamžiku, kdy se v České republice začaly objevovat jeho první výraznější stopy. Dnes patří *Cirk La Putyka* mezi největší představitele české kulturní scény, dokladem toho je například jeho reprezentace České republiky na EXPO 2010 v Šanghaji.

Nový cirkus je v současné době oblíbeným žánrem, který láká jak širokou veřejnost, tak i odborníky nejen z oblasti pouličního, cirkusového a divadelního umění. Současná situace je pro jeho rozvoj všeobecně příznivá. Avšak otázka budoucnosti může být velmi zajímavá. Je možné vývoj nového cirkusu předvídat? Domnívám se, že vývoj lze do určité míry předvídat. Co se týká prostředí České republiky, na základě dosavadní situace a zkušeností lze konstatovat, že žánr nového cirkusu si u českého publika našel své příznivce. Prozatím všechny výraznější projekty se mohou těšit vysoké návštěvnosti a dobrého vnímání jak u široké, tak i odborné veřejnosti. Česká novocirkusová scéna zaznamenává značný úspěch a právě zájem a podpora by mohly být odrazovým můstkem pro další vývoj.

Bude-li tento žánr podporován a bude-li mu poskytnuto dostatečné zázemí, může dojít ke zvýšení profesionality jeho českých představitelů, a tím i ke zvýšení celkové úrovně. Pokud totiž k nárůstu profesionality a úrovně nedojde a česká novocirkusová scéna ustrne na dosavadní pozici, je možné, že po určité době, až se české publikum „nabaží neokoukaného“, ztratí o tento žánr zájem. Úspěch novocirkusových scén v České republice můžeme hledat jak ve skutečném oceňování jeho kvalit, tak i právě v jeho „neokoukanosti“ a novotě. Pokud zájem o něj tkví v prvně zmiňované možnosti, pak má nový cirkus v České republice dobré postavení a může předpokládat zvyšující se zájem. Pokud ovšem současné okouzlení spočívá v druhé zmiňované eventualitě, pak nemá šanci příliš dlouho vydržet. Aby tato situace nenastala, musí česká novocirkusová scéna kontinuálně pracovat na své profesionalitě. Tu lze jen stěží vybudovat samostatně, bez pomoci zkušenějších souborů.

Právě zde je vhodné opět zmínit nutnost spolupráce se zahraničními, především francouzskými, společnostmi. Ty mají totiž o mnoho více zkušeností, se kterými se rády podělí. Dokladem toho je ochota spolupráce na jednotlivých projektech – spojení bratří Formanů a *Volière Dromesko* v projektu *Bouda a Divadelní loď bratří Formanů - Tajemství*, návštěvy francouzských cirkusů v rámci samostatných turné, opakované příjezdy souborů na festival *Letní Letná* (cirkus *Trottola* v roce 2006 a 2009, *Atelier Lefevre & André* v letech 2009 a 2010) či odborná pomoc při realizaci českých inscenací (*Up'End'Down* a další projekty naplánované na rok 2011).

Oproti tomu nový cirkus ve Francii má zcela jinou pozici. Jedná se o žánr ve francouzské kulturní sféře již dobře etablovaný. V současné době neprožívá boom jako v České republice, ale jeho oblíbenost je konstantní. Tak může snáze předpokládat svůj další rozvoj. Díky tradici, cirkusovým centrům a dalším institutům, stejně jako díky vysokým cirkusovým školám má tento žánr na území Francie o mnoho jistější budoucnost než na

našem území. Nemusí se obávat náhlého propadu, neboť nevstoupil na kulturní scénu spěšně. Trvalo mu několik let, než získal uznání a důvěru.

Ačkoli všechny tyto příklady dávají předpoklad k ukotvení pozice a dosahování nových úspěchů, není samozřejmostí, že tomu tak v budoucnosti francouzského nového cirkusu bude. Jisté je, že nesmí ustrnout a pouze těžit z minulosti, musí přicházet s novými možnostmi a přinášet nové příležitosti. Tím může předcházet například takové krizi, kterou postihl tradiční cirkus. Ten, ačkoli měl silnou tradici a dlouhou historii, o kterou se mohl opírat, se nedokázal přizpůsobit nové společnosti a jejímu vnímání. Nový cirkus proti němu má výhodu v příběhovosti svých inscenací. Právě příběhy a poslání, které mohou reagovat na současnou situaci, dodávají dokonalým equilibristickým číslům nový rozměr. Rozměr, který činí nový cirkus nezaměnitelnou uměleckou disciplínou.

RESUMÉ

Le mémoire de licence « *Le nouveau cirque français et son influence sur la scène théâtrale tchèque* » traite de l'origine du nouveau cirque, de son développement et de sa position en France et en République tchèque.

La première partie définit la notion du nouveau cirque, elle explique les différences entre le nouveau cirque et le cirque traditionnel et étudie les circonstances dans lesquelles il se développe. Elle se penche particulièrement sur la situation contemporaine dans son pays d'origine – elle décrit les cirques français les plus importants tels que le *Cirque Baroque*, le *Cirque Plume*, *Archaos* et les festivals les plus connus, comme par exemple le festival *Circa*, le *Festival Mondial du Cirque de Demain* ou encore le *Festival d'Avignon*. Le mémoire de licence présente les possibilités d'enseignement de ce genre artistique. En France, il existe trois écoles supérieures (*l'École de Rosny-sous-Bois*, *l'Académie Fratellini* et le *Centre National des Arts du Cirque*) et bien d'autres instituts qui s'intéressent à l'enseignement des arts du cirque (*l'École Piste d'Azur* à Nice, *l'École Balthazar* à Montpellier). Dans la première partie nous comparons la situation du nouveau cirque à la scène culturelle française. C'est la notion de marginalité qui est traitée dans le mémoire.

La deuxième partie traite de l'influence du nouveau cirque français sur la scène théâtrale tchèque. Elle présente l'arrivée des sociétés françaises en République tchèque, elle observe l'évolution de la collaboration et recherche les circonstances de ce progrès. Le mémoire s'intéresse non seulement aux visites des sociétés françaises dans notre pays mais aussi aux projets franco-tchèques communs. C'est surtout le *Festival International du théâtre et du cirque Letní Letná* à Prague qui présente le cirque français aux spectateurs tchèques. Grâce à lui Prague a accueilli des cirques célèbres tels que le *Cirque Baroque*, *Cahin – Caha* ou le *Cirque Ici*. Chaque année le festival *Letní Letná* offre de nouveaux spectacles et enrichit la culture tchèque d'un nouvel élément. Ce n'est pas seulement ce festival qui serait la preuve de la collaboration du nouveau cirque entre la France et la République tchèque, ce sont aussi les frères Forman qui coopèrent avec Igor, directeur artistique du cirque *Volière Dromesko*. Ils ont créé deux projets : *La Baraque / Bouda* et *Les Voiles Pourpres* et avec eux, ils ont parcouru toute l'Europe.

Grâce à ces deux parties il est possible de mesurer l'énorme fossé entre la France et la République tchèque. Lors qu'en France le genre du nouveau cirque est déjà bien établi, il a une longue histoire de laquelle il peut puiser son expérience et il peut s'appuyer sur les

subventions d'État. Les Tchèques commencent tout juste à le découvrir. Il n'existe pas encore d'école qui formerait les futurs professionnels, il n'y a qu'un seul établissement (*Cirqueon*) qui présente cette discipline artistique au public. Contrairement à sa position en France, le nouveau cirque est presque inconnu en République tchèque.

Malgré toutes les notions mentionnées dans le paragraphe précédent, il existe aussi en République tchèque la preuve d'admission du nouveau cirque – c'est le cirque *Cirk La Putyka* qui a été créé en 2009. Il s'agit d'un projet extraordinaire qui montre la nouvelle tendance de la collaboration franco-tchèque. Elle cesse d'être limitée au seul flux du cirque français en République tchèque et elle commence à se développer dans l'autre sens.

BIBLIOGRAFIE

Tištěné dokumenty

ARSENJEV, Ivan; VODÁKOVÁ, Irena; FORMAN, Matěj. 2007. *Nachové plachty na lodi Tajemství : Příběh divadelního dobrodružství*. Vyd. 1. Praha : Torst, 2007. 289 s. ISBN 978-80-7008-209-6;978-80-7215-307-7.

CIHLÁŘ, Ondřej. 2006. *Nový cirkus*. Vyd. 1. Praha : Pražská scéna, 2006. 263 s. ISBN 80-86102-55-6.

MALEVAL, Martine. 2001. *L'Émergence du nouveau cirque : 1968-1998*. 2001. Paříž : L'Harmattan, 2010, 293 s. Dostupné také ve formátu PDF z WWW: <http://avaxhome.ws/ebooks/Lemergence_du_nouveau_cirque_1968_1998.html>. ISBN 229611525X.

Saltimbanco : Cirque du Soleil. 2010. Montréal : Cirque du Soleil, 2010. 49 s. Program představení.

ŠTEFANOVÁ, Veronika. *Nový cirkus včera a dnes* [online]. 2010. Cirqueon: 2010 [cit. 2011-05-23]. Dostupné z WWW: <<http://cirqueon.cz/dokumentace/item/download/33>>.

Webové servery

AF&C [online]. 2011 [cit. 2011-02-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.avignonleoff.com/Page.aspx?id=2&lang=fr>>.

Archaos: *Cirque de caractère : CREAC de Marseilles* [online]. 2008 [cit. 2011-03-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.archaos.fr/>>.

BUŠTÍKOVÁ, Petra. Festival Letní Letná nabídne premiérové představení souboru Atelier Lefeuvre & André In *Mediafax.cz* [online]. 2011 [cit. 2011-03-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.mediafax.cz/>>.

Circa - CIRCA [online]. 2011 [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.circuits-circa.com/legacy.php>>.

Circopedia : The Free Encyclopedia of the International Circus [online]. 2011 [cit. 2011-03-17]. Dostupné z WWW: <http://www.circopedia.org/index.php/Main_Page>.

Circus Oz [online]. 2011 [cit. 2011-02-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.circusoz.com/ViewPage.action?siteNodeId=94&languageId=1&contentId=-1>>.

CIRKUS CIRKÖR [online]. 2011 [cit. 2011-02-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.cirkor.se/cirkor.asp?lang=eng>>.

Cirque Baroque [online]. 2011 [cit. 2011-02-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.cirque-baroque.com/>>.

Cirque Plume [online]. 2004 [cit. 2011-03-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.cirqueplume.com/>>.

Cirqueon : Projekt na podporu a rozvoj nového cirkusu v České republice [online]. 2011 [cit. 2011-02-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.cirqueon.cz/>>.

Český cirkusový web [online]. 2011 [cit. 2011-03-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.cirkusland.estranky.cz/>>.

Festival d'Avignon [online]. 2011 [cit. 2011-02-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.festival-avignon.com/>>.

Festival Divadlo : 18. ročník Mezinárodního festivalu Divadlo [online]. 2010 [cit. 2011-05-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.festivaldivadlo.cz/>>.

FiftyFifty [online]. 2011 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.fiftyfifty.cz/>>.

HorsLesMurs : Centre national de ressources des arts de la rue et des arts du cirque [online]. 2011 [cit. 2011-02-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.horslesmurs.fr/>>.

Kultura iDNES.cz : Kultura od A do Z [online]. 2011 [cit. 2011-01-20]. Dostupné z WWW: <<http://kultura.idnes.cz/kultura.aspx>>.

La Putyka [online]. 2011 [cit. 2011-04-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.laputyka.cz/cz>>.

Le Sirque : Pole National des Arts du Cirque Nexon Limousin [online]. 2011 [cit. 2011-03-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.cirquenexon.com/>>.

Letní Letná : Mezinárodní festival nového cirkusu a divadla [online]. 2011 [cit. 2011-03-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.letniletna.cz/>>.

Rue et cirque : 21. La médiathèque numérique des arts de la rue et des arts du cirque [online]. 2011 [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.rueetcirque.fr/>>.

UniFrance films : Promouvoir le cinéma français dans le monde [online]. 2011 [cit. 2011-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.unifrance.org/>>.